

21—22 марта Казанда КПССнын шаһар һәм рай-
он комитетлары идеология
ишлары бۆйүмү республи-
канын коммунистлар партия-
сының туулган күнүн
таһм совет халқының Ва-
таны сугышында Жуков-
ноң 45 еллыгына алаһтла-
нып һәм Ватан һәм

АТЫМ — ПАР КАНАТЫМ

Берин борынның ат тормышта кешенек

башкармаган: жир сөргөн, чачу чөккөн, иген ургап, агач ташыган... Дошман пуларына каршы көрөшкөндө да кеше аның белен бергә киткән. Моннан тыш ат кешене туендырган, киендерген. Аның шифалы кымызы үзе генә да ил тора! Менә шуна күрә атка багышлангы жырлар жырланган, макаль-өйтөмнөр чыгарылган.

Әле кайчан гына ат авылның бер матур бизеге иде. Бар колхоз-совхозда йөзгөргөн баш ат асралды. Төп тарту көчө булганга, аңа игътибар да зур булды. Торакалары якты һәм чиста, азыклары мул, сбруйлары тартып иде. Әмма техник кораллангышның артуы шушы матур бизекне бетерде да куйды. Еллар узган сәен ат бөтөнләй онытылды. Күп урында сабантуйлар атлар чабышынан башка гына уза башлавын ичкө күдәлне өрнөтмәс!

Хәзер республикабызда ат асрау энтузиастлар кудына калды дияргә була. Мәскә районның «Урожай» колхозында, Ок-

тябрь районның «Тарнас» совхозында,

Бөвхөзлында, Тагын беринчә хужалыкта атка игътибар зур икән, бу өлгө хужалык житекчеләренә тырышлыгы гына бит. Алардан моны берәү дә таләп итми. Әлегә житекчеләр үз төбәкләрендә крестьян рухын ныгытырга тырышалар. Ә бүгөнгә асыл кешесендә жиргә, туган-үскән төбәгә иң бигътибарлык зур булганда атларның юкка чыгуы да үз ролен уйнамыйча калмагандыр.

«Социалистик Татарстан» газетасы бүтөн атлар турында сөйләшү башлады. Бу фикернең ТАССР Агропромышленность комитетында нык яклау табуы аеруча күдәлде хәл. Урта тырышлык белән спорт-конкурс үткөрергә да карар ителде. Без сөйләшүдә күпләр катнашыр, үз фикерен әйтер дип уйлыйбыз. Сөздән хатлар көтәбез. Аларны «Атым — пар канатым» дип исемләп жи-бәрәбез. (Спорт-конкурска кагылышлы ма-териалларның давамыйн 7 нче биттән укы-гыз.)

Доклад буюнча фикер алыш

портунда хатын-кызларның

III республика съездында

«Республика» газетасын

да хатын-кызлар советлары

ның ролен таныткан

«Атам» ТАССР Югары

Советы Президиумының

төп Д. С. Дулатов

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНДРОНОВ фотосы.

Рәсәдә: хатын-кызларның

III съездының күренешләр.

А. АНД

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

Татарстанда төхтүм ителгән үзгәрткән һәм үзгәрткән...

РЕПЛИКА
СУГЫШ ИНВАЛИДЫН
САЙЛАТМАДЫЛАР

Минем тормыш иптәшем
II группа сугыш инвалиды.
Ул 43 иче елдан бирле аяксыз. Башка торле чирләре да бар аның. Кыш көне өйдән бөтенләй чыкмый дини әйтергә була. Сайлау көнне 114 иче мәктәпкә минем өчен дә сайларсың дини, паспортны биреп кертте. Үзем сайлаганда өйтен карадым: «Ул керә алмый, авырып, үзем генә сайлап чыгыйм әле», — дидем. Сайлау комиссиясе членнары каршы килде. «Кеше өчен сайларга ярамый, үзбездә өчкүргә ачык белән барырбыз», диделәр. Иппа, авыру кеше кичке сәгәт 10 га кадәр көтөп утырды. Аның янына килеп сайлагучы булмады. Ул шулай итеп, үзсез тавыш бирәсе кешеләргә — инвалидлар советы рәисенә тавыш бирүдән мөхрүм булды.

Сайлауда гына түгел, башка чирләргә барсаң да шуңдый салкын карыйлар аларга. Сугыш беткәнгә 45 ел тула, Алар хәзер саппулы гына калып баралар. Шулай булса да, алар өчен бик кайгырталар, дип өйтеп булмый. Инвалидларның йорты алганнары күп. Алар үз каракләрен үзләре юллап йөрү, ойлоренә телефоннар да керттерәләр. Аяксыз, кулсыз, сугыштан инвалид булып кайткан кешеләргә күбрәк карарга кирәктер дим уйлыйм. Телефон станциясенә баргач, безгә әле салына да башламаган станцияләр булгач, кертәбез дип язгыда ителәр.

И. ГЫБАДУЛЛИНА,
Казан.

МУЛ
САВЫМ
АЛУЧЫЛАР

Рәсемдә «Бар сыйрды уртача савымны бөклә 4000 килограммга чыгарырга!» дигән максат куеп эшләүче алдыңгылар белән танышысыз. Алар барысы да Түбән Кама районның «Кызыл Зәй» совхозынан. Астагы рәсемдә: зөво житоке Зоя Петрова. Ул сир савучы булып 21 ел эш ите. Ире Михаил да фермада терлекче. Тормышлары матур, өч бала үстерәләр. Өстөгә рәсемдә (сулда уңга): мул савым осталары Сәвирә Садыйкова, Анна Павлова, Баһат Ахунова, Халиса Мифтахова. Зоя Дмитриева һәм Толя Порфенова. М. Шакиржанов фотолары.

Рафаэль ХӘКИМОВ.

ӘДӘБИЯТ

№ 43
(1593)

«СОЦИАЛИСТИК ТАТАРСТАН» КУШЫМТАСЫ

Әдәбият • Сәнгать • Культура • Тел • Тарих

Моннан 85 ел чамасы элек, 1905 елның 13 ноябрендә, В. И. Ленинның «Партия оешмасы һәм партияда әдәбият» дигән мәнәзләсә дөнья күрдө. Пролетариат юлбашчысы анда марксистик эстетиканың нигез ташын төшкүл иткән ике мәсьәлә — әдәбиятта, сәнгатьтә партиялелек һәм язучының, сәнгать эшлеклеләренә ижәт иргә мәсьәләләре күтәрде. Анда, асым алганда, мондый юллар бар: «Әдәбият аше гомуми пролетар ашенең бер өлеше булырга, бөтен эшчеләр сыйнафының бөтен ашлы аван-»

бахәссез, ләкин болар да тик шуны гына исбат ителәр ки, пролетариатның партия ашенең әдәбият өлеше пролетариатның партия ашенең башка өлешләре белән шаблонлы рәвештә тинләштерелә алмый».

«Әдәбиятчылар партия оешмаларына, әлбәттә, керергә тиешләр. Нәшриятлар һәм складлар, кибетләр һәм уку заллары, китапханалар һәм төрлө китап сөздәләре — болар барысы да партиянеке булып, аңа отчет бирергә тиешләр».

«Жәмгыятьтә яшәп тә,

АКЫЛ ҺӘМ КҮҢЕЛ КУШКАНЧА

1. Аерым шөхәс һәм төр-кемнәр тарафыннан Октябрь социалистик революциясенә кирәклегә үк кинәр ителгән, марксизм һәм ленинизмга һөжүмнәр башланган бер заманда бу сорауга ырактанрак килеп җавап бирмичә булмый.

В. И. Ленинның мәкаләсендә үткәргән төп идея дәрәҗәсидә һәм бу мәкалә үзгә акадымы?

Дәрәҗәсидә, чөнки башлыча эшчеләр сыйнафының мәнфәгәтен күзәтпәй майданга килгән РСДРП(б)ның акындагы буржуа самодержавиенә аударуға юналтелгән көрәштә авангардлык итү иде. Монның өчен ул, йомарланган йодрыктай, бердәм һәм бербөтен булырга, аңа хезмәт итә торган матбугат һәм әдәбият партиянең олы максатына, тик шуңа гына хезмәт итәргә, ягъни партияле булырга, партиялелек принцибын үткәргә тиеш иде.

Мәкалә үзгә акады, дип ышанам, чөнки мин, марксизм-ленинизм төгәлиматын дәрәҗәсидә табу белән бергә, Октябрь котылгысыз һәм кирәк иде, дигән карашта торам. Революцион матбугат партиялелек принцибына корылмаган булса, Февраль һәм Октябрь революцияләре, белгем, шулай жинел һәм аз кан белән узарлар иде микән? Бу матбугат партияле булу өстөнә, Советлар өлкәсидә либераль һәм вак буржуа газет-журналлары чыкканда («Каледин бомбаларына ялганлау бомбалары өсти алмыйбыз» — В. И. Ленин), гыйрданнар сугышының ни-чәк төгәлләнәсен кистереп айтп булмый.

Тайпылышлар? Һай шулай гына булган булса, шуңа, матбугат битләрендә һәм уку аудиторияләрендә партиялелек принцибы, әлбәттә, нигездә дәрәҗәсидә акадылды. Ө

әштә? Бөтен өлкәсә үзәк партия аппараты, тагын да дәрәҗәсидә, бер кеше кулына күчеп, хата артыннан хата, жиналты артыннан жиналты эшләнә, илнең үткәне һәм хәзергәсә ялган призмасы аркылы күрсәтелә башлагач, В. И. Ленин алга сөргән партияле әдәбият принцибыннан күп нәрсә калмады. Ул талантлы һәм үзгәргәндә һәм сәнгатькөрләрен башына төшә торган күсәк итеп кулланыла башлады. Соңгы вакытларга кадәр бу принцип партия аппаратында утырчу чинишкының мактавы яңса хурлавы, хуллавы аңса тыюы рәвешендә аңлашылып килде.

2. Бу сорауга да тул-туры итеп җавап биреп булмый. Чөнки, барыннан да элек, партиянең үзгәргәндә корасы бар. Ул, карьерист, чиновник, карак, өчкөч һәм бүтөн төр икейәзлә кешеләрдән тора торган балластан котылып һәм асыл мәңгәсидә демократик центризм принципларына итгәләнәп, чыш социализм, гуманизм, социализм төзгәгә керешкән халыкның авангардына өверелергә тиеш. Шуңан соң ленинчил партиялелек идеясе мөһим бер корал булып кабат өйлөнәп кайтыр. Аныч кирәклегә тагы бер нәрсәгә байланган. Бүген баш калкыта башлаган һәм партиягә өвереләп бара торган политик төркемнәр дәрәҗәсидә партияле карашлар үткәргә башлагач, Шулар янында коммунистик партиялелек гыйльми нигездән үсеп чыкканлыгы, кирәклек һәм объективлыгы, югары контакт булуы аңа аерылып торырга тиеш.

Төзсиргә килсәк, партия райком, горкомнарда гаепсез килеш алган каты шөхәс-ләрлән башна, файдалы тәсир татыганым юк. Үзгәргә Мәхмүтлар партиянең өгәзасы итеп хәл кылу исе мин.

дә җавапчылык һәм намуслылык тойгыларын һәрдаим күзәткәндә торды. Ижәт ашендә болар ифрат кирәк.

3. Ижәт иргә ул — кем-нәргәдәр ярашырга тырышудан, акча һәм шөһрәт артыннан куудан, карьерага омтылудан азат булып, ил-көн алдында, халык каршында җавапчылык хис иткән хәлдә, үзгә белгәнчә, акыл һәм күңелен кушканча ижәт итү. Комачаулаучы кирәк-ләр? Юк алар бүгән! Хәтта бакчабызга кереп, борыны белән жирне казып, ага-куак һәм чәчәк-гөлләребезне корытучылар каршынан да кирәктер алып ташланды. Митинг-жылышларда «Долой партия!» — дип кычкырулар, яһүдләргә каршы погромга чакырулар яңса Николай Романов гаиләсен аяк өсте басып яд итүләр гадәт хәлгә өверелде. Кайбер газетта һәм журнал сәхифәләрендә марксизмның, Ленинның, Октябрьне дегәткә бугаган мәкаләләр укыйбыз, ачык итеп өйтәлмәсә дә, реставрациягә чакыру авазларын ишетәбез. Киноны, күргәзмәләрне, күп кенә журнал һәм газеталарны порнография басып китте.

Теләсә нинди демократик илнең конституция һәм законнарында уголовный жина-я сәналган күренешләр — иктиматый стройны жиме-рергә чакыру, милләтләрне сугыштырырга маташу һәм порнография тарату фикер һәм ижәт иргә сылтавы астында тиешлө бөйсән алмый тора.

Фикер һәм ижәт иргә алау белән бергә, мин нык: «Жәмгыятьтә яшәп тә, жәмгыятьтән азат булу мөмкин түгел». — дигән сүзләрнең чын күңелменән кушылуы белдәрсем килә.

Ибраһим НУРУЛЛИН, филология фәннәре докторы, профессор.

Гамил АФЗАЛ

Жир-су кайгысы

(Эшче белән
крестьян диалогы)

Налог түли-түли ил яшәде,
Утыртканы үстө бакчада.
Авыл өчен берни эшләмәде
Ак патша да, кызыл патша да.

...Мужикны кыс, дигән иде Бабай,
Эшләсәң дә куйсын табынган!
Мужик хәзер юаш түгел алай,
Башы эшли икән аның да.
Көзгәдә ул политика зирек,
Уйланасың тыныч кичләрдә:
Ә халыкны туйдырырга кирек,
Азык-төлек житми, нишләргә!

— Бәр агай, кит, авылыңа сыпыр,
Автобуслар йери, юл такыр.
Анда сиңа саф һавалы хутор,
Сандугачлар сайрап уятыр.
Анда сиңа тал яфрагы иртә,
Елгасында сикерә чабаклар.
Бу шөһәрдә синнен ипи көтө
Культуралы төмләтәмакләр.
Бәр, агай кит, колхозыңа сыпыр,
Йөрмә шөһәрдә таптаный.
Икмәк өчен сиңа рәхмәт укыр
Көзгәдә зып торган бар халык.
Анда сиңе яшел урман көтө,
Романтика тулы басулар,
Йолдызлы кич, сандугачлы иртә,
Һәм хужасыз калган жир-сулар.
Анда рәхәт, юллар туры сиңа,
Кызыл аымпел тотып барырсың.

Басу баһадир булырсың да,
Почет грамотасы алырсың...

Агай өйтә: — Сөз өста сөйләсәң,
Мин баһадир, имеш, кин күкрәк,
Грамота, кызыл аымпел, дисөз,
Нигә кирәк миңа ул чүпрәк!
Сөзгә жайлы, өстөн бурч төшкөч,
Мәңе түрәң, өнө бусәгә.
Крестьян да ахмак түгел, иптәш,
Чүт-чүт кенә надан булса да.
Өйрәтәләр, өкәлләр бик ишлө,
Портфель тотып карап торырга.
Амин бит мөң әл икән икән кешө,
Кайчан чөчөп, кайчан уырга

Белмәгәнчә күрә,

Кукуруз чөч, дисөз хәзәр сөз.
Нигә кирәк миңа кырык түрә,
Нигә бездә мужик кадрөсө?

— Тукта өлө, кызып китмә алай,
Эшчә сыйныф та бик тырышты,
Эшчә бирә сиңа шифер, калай,
Төрелтәргә кирәк тормышны.
Жир бирәләр өнө,
Һәз гектар ал,
Бояр кебек ашә жирөндә,
Без тырышсак кына булыр ул мал,
Ленин бабай торсын түрәңдә.
Социалистик ярыш амып жибәр,
Утырт суган, кишер, нәбестә.

— Рәхмәт, туган!
Ышанам мин сиңа,
Без дә эшләсәк, көм эшләр!
Иркен сулап алга барыр дөнья,
Гөлләр үсәр, пешәр жимешләр...

Ирек яулаганда

Бунтарь идея, Ирек яулап йөрдөк,
Тулы Ирек булсын инсанга!
Көлөп торсын бөйсәзлек тө хөрлек,
Ни сөйләсәң, ниләр кылсаң да!

Ни теләсәң, шуны эшлөп йөрик,
Сандугачтай шагыйрь жырласын,
Булсын безгә хөбәрдарлык, Ирек,
Безне беркем тыеп тормасын!

Кыю басып, оймакларга керик,
«Ярамың» дигән сүз булмасын!
Хөр фикерне шигъри гөлгә төрик,
Жир жәннәтә итик дөньясын!

Мәңе Ирек килдә, чып-чын Ирек,
Сөөнөгәз, дуслар иркәңдә!
Ирек тотып, гөлбостанга көрдөк,
Ни эшләрә — белми беркем дә.

Юк, өгәтләр, безгә түрә кирәк,
Аяк тибеп безгә кычкырсын,
Премия язсын сирек-мирәк,
Ярыш оештырсын, эш кырсын!

Өйрәнгәнбәз алай-болай итеп,
Язын чөчөп, көзен уырга,
Шөһәтләр һәм күрсәтмәләр көтөп,
Алдашып һәм куркып торырга...

Сүз диңгезе

Өллө ничек үтөп киттө яшлөк,
Гаҗәпләнөп карап торабыз.
Гөмөр бугә матур сүзләр чөчтөк,
Хәзәр менә сүзләр урабыз.

Газет-журнал тулы сүз диңгезе,
Телевизор тулы сүз генә.
Ничек түзәр индә Заман күзө,
Сүз диңгезен ишөп йөз генә!

Дөнья кайный, талаш-ызгыш бара,
Хокук, өлкәсә кирәк һөркемгә.
Юмарт булып, өлкәсә биреп көрә,
Демагоглар дигән артылгә!

Һөр өтөкнөң хәң буласы килә,
Баш буласы килә дөньяга.
Тал-тирөкләр гөжми искән жилгә,
Ярдан-ярга тулып су ага...

Аптырашта

Өмме батырлар күбөз,
Хөвәффә аллар үткөч.
Үлгән арсланка тибү —
Өгәтлөк түгел, иптәш.

Син дә батыр, мин дә батыр,
Ә элек куян идея.
Шөһәр өлө, баш икән, дип,
Елмаеп куйган идея.

Күрсәтмә көтөп утыру
Безнөң бу жанга сөңгән.
Күлгәдә поссып тору —
Кадерлө һәммәсәннө.

Тик утырып алла бирмәс,
Сөлкөнөп карыйк өлө.
Барыр юлны белер-белмәс,
Булса да, барыйк өлө...

Жан

ТЫНЫЧЛЫГЫ

Якыннарға шыпырт кына явызлык эшлөп торып,
Тун йөрөк — түрә алдында теләкнө төшлөп торып.

Жан тынычлығы телкөң тавышсыз-гаугасыз бер,
Ләскәлү алга чыгасың, дачага аласың жибәр.

Төхәрөп политикага, шау-шулы урамнарға,
Дачада ятасың килә, су сибөп суганнарға.

Синнен дә акыллылар бер, синнен дә акыллылар,

Онытылмаска тиешлө жырлар

БЕР СӘЯХӘТ КӨНДӘЛӘГЕ

сы гына килеп чыкты. Тул-дан соң берничә көн үткән, мин аларны клубка чакыр-

Илебездә башланган үзгәр-
теп кору, демократия, хәбәр-
дарлык үзгәрешләре. «Соци-
алистик Татарстан» газетасы
редакциясе республикабыз
язучыларына, галимнәренә,
сәнгать эшлеклеләренә, кич
каглау укучыларга түбәндә-
гә формага һәм эстетикә
яркенлек тәэмин итү иң-
шиксез кирәк. Болар бар да
гәтә итә:

1. В. И. Ленинның «Партия оешмасы һәм партия-
ле әдәбияты» дигән хезмәтендәге идея һәм фикер-
ләре тарихта ашырыла алганда, ниндәй тәпкырлар
булды?
2. Бүгенге көндә партия белән әдәбият-сәнгать
арасындагы мөнәсәбәтләрне ничегрәк күз алдына
китерсез, үз иңгәтигызга аның тәэсирен ничек тоя-
сыз?
3. «Иңгәт иргә», сезнеңчә, нәрсә ул? Безнең жәм-
гыяттә иргәккә иңгәт итүгә комачаулаучы ниндә
китрәләрне жимерергә кирәк!

Онытылмаска тиешле жырлар

БЕР СӘЯХӘТ КӨНДӘЛЕГЕ

Мәскәүгә чакыру кәгазе
алгач, клуб мөдире Лидия
Андреевна: «Без анда нәрсә
алыш барырбыз икән?», дигән
уяга калды. Югалып калмый
мөмкин түгел иде, чөнки
Мордва Каратае фольклор
ансамбле репертуарында йөз
илләгә якын төрле жанрда-
гы жыр, такмак һәм дистөгә
якын төрле күренеш бар.
Мәскәүгә барырга ике атна
калганда якынча программа
өзәр иде инде. Ана озын
көйләр, байрам жырлары
һәм кыска такмаклар, урам
көйләре керде. Репетиция-
ләр уңышлы узды. Шулай
итеп, өзәр программа белән
сәфәр чыгып киттек. Поезд
төнгә сәгәт 11 дә китергә
тиеш иде. Казанда безне
республика мәдәният-агарту
фәнни-методик үзәге дирек-
торы Р. Г. Гыйләжев һәм
өләгә үзәкнең фольклор кол-
лективлары буюнча методис-
ты А. П. Шнода каршы ал-
дылар, ө кичен поездга ка-
дәр озаттылар.

Юлда барганда без күп-
да акрын гына репетиция
ясап бардык. Янәшәдәге та-
тар хатыны гаҗәлләнде:
«Үзегез, мордвалар без, ди-
сез, ә жырларыгызны та-
тарча жырлайсыз», диде.
Анна Сергеевна Лаврухина,
елмаеп: «Без Татарстанда
яшибез бит, татарча да жыр-
лайбыз, кирәк икән, русча-
да», диде һәм шуңа ук рус-
ча шаян жырлар янгыратып
жырларды.
Мәскәүдә беренче көнне

ансамбль пластинкага язды-
ру студиясендә эшләде. Яз-
дыру озакка сузылды. Ку-
накананга соң гына, арып-
талып кайтып життек. Икән-
чә көнне иртәгә сәгәт ун-
нан бергә кадәр репетиция
ясадык, ө кичен, ни жавап-
лы эш — РСФСР Компози-
торлар берлегенек концерт
залында чыгышыбыз баш-
ланды.

Концертта илебезнең төр-
ле почмакларынан 9 кол-
лектив — Брянск, Архан-
гельск өлкәләре, Краснодар
крае, Мари, Коми, Төньяк
Осетия һәм Тува АССРлар-
дан фольклор ансамбльләре
катнашты. Әлегә концерт
залда утыручыларда зур
тәэсир калдырды.

Иртәгесен безнең группа-
ны янадан пластинкага яз-
дыру студиясенә, бу юлы күп
каналлы яздыру дип атал-
гына алып киттеләр. Бу исә
халык музыка ижатын фән-
ни өйрөнү максатларында
эшләнгән икән. Эш шуңа ки,
Мордва Каратае фольклор
ансамбле күп тавышка жыр-
лай һәм һәр партия (ягъни
һәр тавыш) аерым магнит
тасмасына яздырылды.

СССР Союзлар Йортының
Колонналы залы сәхнә-
сендә чыгыш ясауыбыз ае-
руча итә калды. Бу болай
булды: кире кайтыр юлга
билетларыбыз алынган, поезд
сәгәт иккәдә китә. Әмма ал-
дагы көнне кичен, сәгәт си-
гезләр тирәсендә, РСФСР
Композиторлар берлегенән

сәхнә-ленинчы тәғлимат
дәрес дини табу белән бергә,
Октябрь котылгысыз һәм ки-
рәк иде, дигән карашта то-
рам. Революцион матбугат
партиялелек принцибына ко-
рылмаган булса, февраль
һәм Октябрь революцияләре,
белгән, шулай икән һәм
аз кан белән узарлар иде ми-
кән? Бу матбугат партияле
булу өстенә, Советлар алас-
те либераль һәм вак буржуа
газета-журналларын чыкка-
ласа («Народная демократия»
журналы, «Советская Россия»
журналы) — В. И. Ленин),
гражданнар сугышының ни-
чек төгәлләнсәң кистереп
өйтөп булмый.

Тайпылышлар? Һай шулай
гына булган булсачы! Сүздә,
матбугат битләрендә һәм вуз
аудиторияләрендә партияле-
лек принцибы, өлбәтте, ни-
гездә дәрес аңлатылды. Ә

кунаканә номерына Союз-
лар Йортының Колонналы
залында РСФСР композитор-
ларының VI съезды утыры-
шы башланачагын һәм ул
башлангыч алдыннан каратай-
лылар фольклор ансамбле-
нең чыгыш ясауын үтөнүләр
өйтөп шалтыраттылар.
Без иртәгә китәбез ич инде,
дип караган идем. «Ич тө
борчылмагыз, чыгыш яса-
ганнан соң үзегез вокзалга
илтербез», — диделәр. Ри-
залашырга туры килде. Шу-
лай итеп, безгә вокзал уры-
нына илебезгә даны тарал-
ган концерт залына барырга
туры килде. Барып житкәч,
тагын бер тапкыр гаҗәпкә
калдык: барлык фольклор
коллективлары арасынан
тик безне генә чакырганнар
икән.

Ни өчен Каратай фольк-
лор ансамбле чыгышы ком-
позиторларда шул кадәр кы-
зыксыну уяткан соң? Кара-
тайлылар үзләренек акрын,
уйчан лирик жырларын баш-
карган вакытта, беренче чи-
ратта, бай, күпавышлы би-
зәкләр белән аралашкан
моңнарга сокланасын. Һәр
тавышның көе үзгә бер
төрлө, ө инде аерым тавыш-
ларның бергәлектөгә янгы-
рашы аеруча сокландыра.
Каратай жырлары (урам,
байрам, туй жырлары һәм
озын көйләр), рус көйләре,
бигрәк та шаян жырлары
белән, охшаш. Шуңа күрә
мордва-каратайлылар татар

такмакларын кайвакыт рус
көйләренә дә жырлайлар.

Мәскәүдә чыгыш ясап
кайткан ансамбльгә Мордва-
Каратай авылы клубы мөдире
Лидия Андреевна Тонина
житәкчелек итә. Аның улы
Вячеслав Андреевич — гар-
мунчы. Анна Сергеевна Лав-
рухина һәм апалы-сеселле
Екатерина һәм Анна Сергеев-
на Школкиналар, Анна
Андреевна Толчинина, Се-
мен Егорович Пушканов, Ан-
дрей Григорьевич Баякаев
— жырчылар.

Фольклор ансамбле өчен
узган елның ахырында та-
гын бер истәлекле вакыйга
булды: алар үзләренек иң-
ди-отчет концертларын күр-
сәткән көннәрдә Татарстан
Мәдәният Министрлыгы ка-
рашы белән коллективка ха-
лык коллективны дигән мак-
таулы исем бирелде.

Юлда кайтканда, мин Ли-
дия Андреевнадан ансамбль-
нең ничек барлыкка килүе
турында соралдым.

— Андрей Григорьевич
Баякаев кызын килүгә бир-
де, — дип сөйлә башлады
ул. — Минне дә туйга чакыр-
дылар. Шуңа чакта минем
туйда жырлана торган йола
жырларын башкарумынны
соралдылар. Баякаевларның
туганы миңа кушылып жыр-
лай башлады. Ике куплетны
без бары тик икәү генә жыр-
ладык. Аннан соң Анна Сер-
геевна һәм Андрей Григорье-
вич үзе дә кушылды. Ярый-

дәһшәткер эшләгән тиеш.
Һәр соң ленинчы партияле
лек идеясе мөһим бер корал
булып кабат өйләнгән кайтыр
Аның кирәккә тагын бер
күрсәтгә байланган. Бүген
баш калкыта башлаган һәм
партиягә эверелеп бара тор-
ган политик төркемнәр дө-
соңгы вакытта партияле ка-
рашлар үткәргә башладылар.
Шулар арасында коммунистик
партиялелек гыйлымы нигез-
дә үсеп чыкканлыгы, дөрес-
лек һәм демократия, аер-
аерылып торырга тиеш.

Финер һәм иңгәт
якка белән бергә, Ленин
ның: «Жамгыяттә яшәп та,
жамгыяттан азат булу мөм-
кин түгел», — дигән сүзлө-
ренә чын күнелменән кушы-
луымы белдерсәң килә.

Ибраһим НУРУЛЛИН,
филология фәннәре док-
торы, профессор.

сыгына килеп чыкты. Туй-
дан соң берничә көн үткәч,
мин аларны клубка чакыр-
дым. (Өйтөп киткәнөмчә, Ли-
дия Андреевна клуб мөдире
булып эшли, быел шуңа
эшли башлавына 22 ел бу-
ла). Башта туйда жырлаган
жырларны кабатладык. Ан-
нан соң рус һәм татар жыр-
ларын жырлап карадык.
Өбиләребез һәм бабалары-
быз жырлаган жырларны
искә төшердек, аз гына үз-
гәрешләр белән аларны үз
репертуарыбызга керттек.
Менә шулай бештик, — дип
тамамлады ул сүзен.

Борынгы жырлар, шулай
итеп, янадан халыкка кайт-
ты. Бу авыл мәдәнияте үс-
шендә сөнечлө адым булса,
Мордва-Каратай авылында
кирпечтән 100 урынга исәп-
ләнган яңа клуб төзелә баш-
лавы да шатлыклы хәл. Тик
шунысы кызганыч, кайчан-
дыр 600 гә якын кешелә
авылда хәзергә вакытта
барлыгы 117 кеше генә яши.

Кама Тамагы районының
Мордва-Каратай авылында
яшәүчеләр, үзләрен мордвалар
дип санасалар да, морд-
ва телен якынча да белми-
ләр, һәм алар үзләренек бу
якларга ничек килеп чыгу-
ларын да өйтә алмыйлар.
Аларның язучылары да, сой-
ләүләре дә татарча. Хәзергә
вакытта үз телен белүчеләр
районда гына түгел, бәлки
РСФСРда да бик аз калган-
нар. Бәлки, аларны ныклап
өйрәнергә кирәктер? Тагын
күпмедер вакыттан алар бө-
тенләй бөтәчәк бит.

Р. ФӘЙЗРАХМАНОВ,
Кама Тамагы районы
мәдәният бүлегә мөдире.

Басу баһадир булырсың да,
Почет грамотасы алырсың...
Агай өйгә: — Сөз аста сөйләсез,
Мин баһадир, имеш, кин күкрәк,
Грамота, кызыл ышкыл, дисез,
Нигә кирәк миңа ул чүпрәк!
Сөзгә жайлы, өстөн бурыч төшкәч,
Менә түрә, өнә бусага.
Крестьян да ахмак түгел, иптәш,
Чүт-чүт кенә надан булса да.
Өйрәтеләр, вәкилләр бик ишле,
Портфель тотып көрәп торырга.
Аһин бит мең өл икән икән кеше,
Аһин чачап, кайчан урырга

Бәлиммәни
Бөлмәгәңгә күрә,
Күкүрүз чәч, дисез хәзер сөз.
Нигә кирәк миңа кырык түрә,
Нигә бездә мужик кадрәсез!

— Тукта өлө, кызып китмә алай,
Эшчә сыйныф та бик тырышты,
Эшчә бирер сиңа шифер, калай,
Төрелтәргә кирәк тормышны.
Жир бирәләр өнә,
Йөз гектар ал,
Бояр кебек яшә жирәңдә,
Без тырышсак кына булыр ул мал,
Ленин бабай торсын түрәңдә,
Социалистик ярыш ачып жибер,
Утырт суган, кишер, көбестә,
Үзәң эшчән, хатының да чибер,
Бала-чага үстөр бер дистә.

Башын чайкый агай: — Шулай, шулай...
Шома политика — карурман,
Андай төрлөп сөзгәң өчен уңай,
Мужикны алдәугә корылган.
Халык эзләп кайда барып йөрмә,
Төреләрдән күңел кайтырлык.
Безнең өчен штраф та төрмә,
Ялган геройлык та батырлык...
Колхозларны, совхозларны алыш,
Чәчәк аткан тормыш күрмәдек.
Уртәк малны эт жыймас, ди халык,
Булсын-булсын, диеп йөрмәдек.
Алдым ди мин фәлән чаклы гектар,
Мең пот итеп налог салырлар,
Кайчан бөтәр, кайда килеп житер
Мужик малын алдап алулар!
Башың булса, чүтләп кара юри,
Кая бара Ватан-анабыз!
Үзәбезнең икмәк кырда чөри,
Алтын биреп читтән алабыз.
Ярый өйдә, алам йөз гектар жир,
Корымасын суы, урманы.
Машина бир миңа, прәва бир,
Яңартырга кирәк дөньяны...

Егетлек түгел, иптәш,
Син дә батыр, мин дә батыр,
Ә элек куян идек.
Шөкер өлө, баш икән, дин,
Елмаеп куйган идек.

Күрсәтмә көтөп утыру
Безнең бу жанга сөңгән,
Күлгәдә посыл тору —
Кадерле һәм мәсәкин.

Тик утырып алла бирмес,
Селкәпеп карый өлө,
Барыр юлны балер-белмәс
Булса да, барыйк өлө...

Жан ТЫНЫЧЛЫГЫ

Якыннарға шыпырт кына явызлык эшләп торып,
Тух йөрәк — түрә алдында төлөккә төшкәч
торып,

Жән тынычлығы телсез, тавышсыз-гаугасыз
бер,
Ләккы алга чыгасың, дачага аласың жир.

Төкерәп политикага, шау-шулы урамнарға,
Дачада ятасың килә, су сибеп суганнарға.

Синнән дә акыллылар бар, синнән дә
акыллылар,
Жән тынычлығы кирәкми, гөбәртәп
аксын сулар!

Изгеләк эшләп кешегә, үкәп-сызланып бер,
Тамугның түрәң чаклы жикәнә
сызганып көр!

Көн саен үзгәрәп торган дөньяны күзәт өлө,
Ялгыш та төзәт хатаңны, ялгыш та төзәт өлө!

Йөз кабат жикәп-жикәләп, сызланып яксын
йөрәк,
Дөньяны тартып барырга тынгысыз жаннар
кирек.

Төп-такыр юллар буюнча теркәлдәп
жайдан гына,
Жән тынычлығы телдидер зинһәрсез хайван
гына.

В. АРШИНОВ рәсеме.

МОҢЛЫ ТУГАННАР

Күптән түгел Казан теле-
видениесе аша керәшәң та-
тарларының фольклор кон-
церты күрсәтелде.

Безнең 36 фатирлы под-
ездда гына да төрле милләт
кешеләре: татарлар, руслар,
башкортлар, чувашлар,
яхүдләр, мордвалар яши,
кайберәүләр аралаш милләт-
ләр: ире — татар, хатыны —
рус, хатыны — чуваш, ире
— мари һәм башка интерна-
циональ гаиләләр күп. Бик
тату яшибез, керешеп-һөрә-
шәп, хәл белешеп торабыз.

16 фатирда татарлар яши,
шулардан өч гаилә керәшәң
татарлары, алар да аралаш-
шып киткән. Мәселән, Се-
мен дәдә — керәшәң, ө ха-
тыны Марзия апа — өлө дә
үз динен тотучы мөселман
нарчыгы. Мин үзем дә баш-
кортлардан, ө хатыным ми-
шәр кызы.

Безнең фатирда зур экран-
лы тәсле телевизор булган-
лыктан, керәшәң гаиләләре
бу концертны карага — дип
безгә керделәр. Дөресен өй-
сәм, үзәбезнең бу тапшыру-

ны карага ниятебез юк-иде,
ләкин күрше хакы... Янәшә
генә фатирдагы мишәр гаи-
ләсә дә безгә кушылды, кө-
телмәгәндә кечкенә генә бер
клуб килеп чыкты.

90 минутна сузылган бу
тапшыруны барыбыз да соң-
лангыч тын алмыйча кара-
дык. Безгә, моңарчы гел та-
тар сәнгать осталарының
концертларын, чыгышларын
карап-тыңлап өйрәнгән тама-
шачыларга, бу концерт иң
көтелмәгән яңалык, сюрприз
булды. Нигә моңарчы үзен-

чәлеккә гүзәл милли бизәк-
ләр, татарларның шактый
өлешен төшкән иткән керә-
шәнарның моңдый талантын
өләгәчә бездә шулай тулы
һәм эстетиклә итеп күрсәт-
ми килгәннәр? Сөендерде,
кайчак көендерде, моңайт-
ты, елатты, шатландырды бу
концерт. Менә нинди талант-
лар бар икән керәшәң та-
тарлары арасында!

Татар милләтенек бер
өлешен кем көчләп чукын-
дырганмын без беләбез бит!
Керәшәң татарларының
биредә бер гаебә дә юк, алар
моңы үзләре теләп, ялва-
рып алмаган. Моңа биш йөз
иллә ел вакыт үтте. Әмма

алар өлөгә кадәр үзләренек
татар телен, милли гореф-
гадәтләрен, милли жырла-
рын, моңнарын саклап килә-
ләр генә түгел, аларны та-
гын да жанландыралар, бае-
талар икән. Моңлы, жырлы
туганнарыбыз турында бу
тапшыруны оештыручыларга
чын йөрәктән рәхмәт белде-
ребез, һәм бу концерт та-
гын бер кабатлангыч дип
өметтә калабыз. Безнең фа-
тирда жыелган тамашачы-
лар исемнән

Р. САФАРОВ,
сугыш һәм хезмәт
ветераны.
Казан.

«Спартак» берләшмәсендә ва үзәккә иңгәк кызлары татарча әлифбаны бик яра-
эшләүче Райнә ханым Вәли- белән гарәп язучы нигезендә тып өйрәнеләр.
С. Биктимиров фотосы.

көнөн — дөрмәз алып то-
а. Тамырлары тирәнә, бу-
нарлар, гасырлардан килә ру-
һи идрәт... Борынгылар шә-
рифенә, акыял ичәнен, дил-
к белеп айткан: көч ыра-
рган мәңгә тере ичәнен ул!
Туған тел азымышы, мил-
тәбәз ашавә турында ачык-
иачык борчулы сүз бар-
и бу елларда балалар тәр-
ясеенә, әдәбиятына ичәт-
р артты. Тукай бүлгәнен
балалар әдәбияты һәм сап-
тә асәрләре өчә дил мах-
с төгәсчләнгән булуы —
иңык бер чагылышы. Әйе,
бу бүләккә акычтга булыр-
а асәрләр гәна ләк. Бу-
бәзнән балалар әдәбия-
ида андый автор бар, үз
иачыгыр Роберт Минут-
и, дил ичәниыл әйтә ала-
и.

12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534

и то-
а, бу-
ла ру-
р ша-
тук

дип.
биро.
мил.
ачер.
бур.

1. Төр-
 2. ил-
 3. төсөн-
 4. ом сан-
 5. ил мэх.

буы —
ы. Әйе.
булыр
ек. Бү-
әлөбия-
бар. үл
Мийнүл-
йтә ала.

и азыр
йогерек.
на шулай
уен уй-
рлын ала.
ицкуллн
нын үзен-
пшь ара-

жырлата
ындырып
ен 17.03.
ен үз кан-
турын-
ага салып,
юлларга
рронтонни-
жыры
«Мөңге-
төшкөн

басылган
н, үз кан-
да. Г. Ту-
премиялар
өсөрлөрөн

ДНЕВА,
кытучы.

халыкның
ни үсөшө,
мгыятыга
оле небен
ата,
өдөгө доку-
ментация

республика
 күрсәтелде.
 ң режиссе-
 ычынко һәм
 ылен әңгә-
 ң актуаль-
 биралде.
 ытан фине-
 ытыча Ман-

 ычыннамың
 ыгәңциясе-
 ы баяларга

 ыай ун ре-
 ыма баш-
 ы докумен-
 ыдылар.

 АЗКЗОВ.
 ылым һәм

40.

Якыйбыз

Туйак нсемендеге премия-
еңе кандидаттар нсеменде-
ең, ннайт, И. Салахов,
И. Мәндиев кебек мөхтәрәм
аттарнын нсем-фамиллия-
ларын куру насыйп булды. Ша-
ең култык корбаны була-
лаш, лагерларда үзе киче-
рән коточык вакыйгалар-
ны, ачы каныйкатые, «Ко-
чыма нхкәлләре» кебек фа-
нгы-хроника аша халыкка
ннтерүче янлы шәһит
уларта өдән өднбөз
абраһим ага Салахов ул
премияге бик ләск дигел фи-
лерде торам. Ихтирам һәм
өгәтибарны һәр кешега үзе
нсан чакта күрсәтәргә кирәк.
Халык мөһфәгәтләрен уй-
лап, газета битләрендә
агыны, төпәлту татар хал-
ынын алап йәһәтләрен үз

Башиортстанда яшәуче адип-дар Халим 1988 елда «Друж-нах» журналында «Тем-миним — дустым минем»-ган минале белән чыгыш-ый. Анда сүз, нигездә, ая-ленең кадрлар белу кирекле-турсында бара. Башиортстан-татарлар тулупан яшәген-дәндәрдәге монголларда та-рә телендә укуту «бәтерелеп, ширюртка укутса куучу ке-чә тиснәре күренәшәлер ту-нда ачынып языла. Нызга-чкаң каршы, бу беләным «ас-» — республиканың шул-мтагы житекчеләре «тырыш-гыттынан» башлануы дәлил-лек нигезләнен күрсәтелә.

Ростов кинохроникасы сту-дент режиссеры Василий Го-лубиченно шул конфликтны-кет нигезенә салып «Ничен-трестист булгыргал.» диген-тументаль тасма төшәргән.-ераторы — Сәмен Зәшәтәй).

Ана фильм кичә та өлгә-фильмдә ситуацияне анализ-белән генә чикләнен. Ул

тел мәсәләсенә халыкны-узаңы, милли мәдәни үсеш-лар шахсенә жәмгыятә ин-тимтагы-сәси роле ке-проблемаларны кузгата.

Пресса йортында өлгә де-менталь фильм республи-журналистарына күрсәтел-Соңыннан фильмның режис-ры Василий Голубиченно ки-әдип Айдар Халим белән әң-мә булды. Фильмның антуал-ләгенә югары бәя бирәләр. Журналистарның уртан фи-рен бәлләреп, тенкытыча Ма-сур Вәкиев:

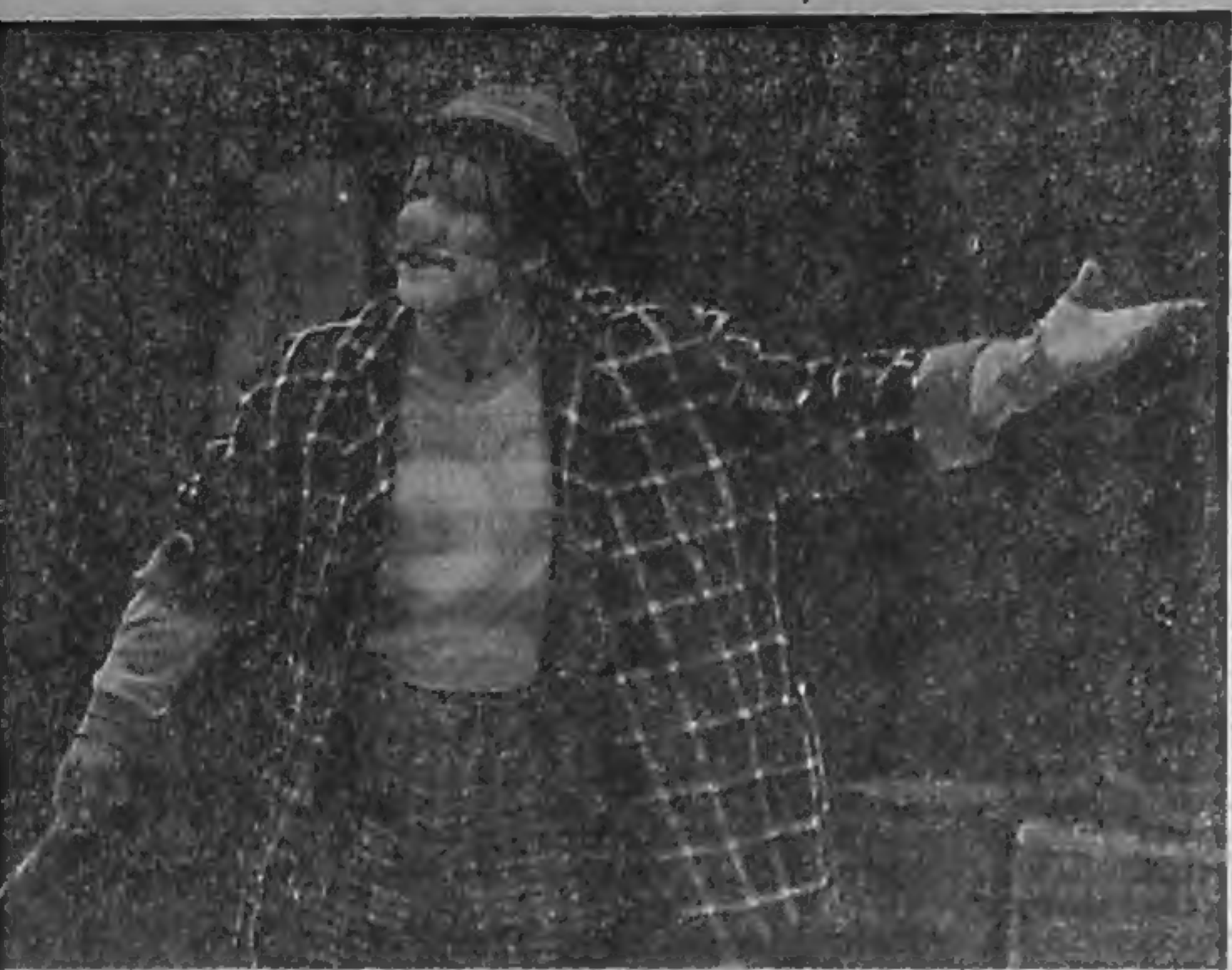
— Василий Голубиченноның бу ашән рус интеллигенция-нең батырлыгы дип бәлләр-кирен. — диде.

Журналистар шулай ук ре-жиссерның «гаулар мәрә ба-лык астында» диген доку-менталь фильмын да карадылар.

И. ГАЗИЗОВ.

Рәсемдә: Айдар Халим һәм Василий Голубиченно.

Р. Галиев фотосы.

**РУМЫНИЯ
ЦИРКЫ
ЙОЛДЫЗЛАРЫ**

Казан циркында Румыния циркы артистлары гастрольләре башланды. Ике бүлекчә торган тамашада өйрәтелгән маймыл, тюлень, пеликан, буар елан, подугай, дугыз, толкә һәм башка жанварлар чыгыш ясып. Фотохәбәрчеләр А. Андронов әлеге рәсемнәргә өнә шул тамашадан төшереп алган.

Торган сәен тормыш катлаулана. Кик куллану товарларының, азык-төлекнең кибет киңтөрелгән юнәлештә, кыйммәтсезлек, төрле гаделсезлек күренешләре, бюрократчылык һәм махсус күз алдында. Ил буенча милли мәнәсәбәтләрнең кискенләшүе, нәил-фәикәлә бәләләр һәмнә төрлө.

МИЛЛӘТ ТУРЫНДА КАЙГЫРТЫП

Татарстандагы халыклар арасында милли мәнәсәбәтләрдә алай тышка бәрелеп торган конфликтлар, кискенләткән булмаса да, татар халыкының проблемалары хәл ителми, кайберләре катлаулана гына бара. Борчылырлык, уланчылык, кәлләр дә бар. Алайсы күрмәсәң сәдмә сәен сәуирлик булмиде. Уган ел СССР халык депутатлары итеп Казан шәһәреннән бер генә татар да сайланмады. Виел СССР халык депутатларын сайлауда республика буенча шундый тәһдидиә ачык күтәрә. Рәтләп күп яшәгән рәтәһәдә татар кандидатларын сайлау итеп сайланмау өйрәкләре аз түгел.

Татар теленә дәүләт статусы бирү мәсьәләсен тәт

киң халык массаларына таянып башкара. Һәрберебәне борчый, илне төрлө-кашкәтә торган мондый хәлләрне төзүгә халык массаларының тагы да күрәсә түрәү макәтәһәннән алытып. 17 мартта Казанда Татар иҗтимагый үзәге советианнә пленумы үткөрелде.

Пленумда Узак оештыру съездиһәннән соң башкарган аше турында ТИУ идарәсе рәисе М. Ә. Мөленов доклады тыңланды. ТИУ рәис-координаторы Г. А. Файзрахманов мәдәһи-милли автономия һәм Татар иҗтимагый үзәгеннән Татарстаннан чытәге бүденләреннән аше турында доклад белән чыгып.

Төмән, Воркута һәм башка шәһәрләрдә эшләп килә. Ләкин бу эшләр җирле партия, совет аппаратының бюрократик каршылыгы белән тоткарлана, газета чыгару, татарча укыту, радио, телевидение тапшырулары оештыру гаять кискенлек белән башкарыла.

Пленумда мәдәһиәт-милли автономия мәсьәләләре буенча жидди сөйләшү булды. Татар халкы компактлы яши торган урыннарда милли авыл Советлары, районнар, милли округ һәм өлкәләр төзү зарурлыгы турында, бу максатны торышына ашыруда практик чаралар турында нагар кабул ителде.

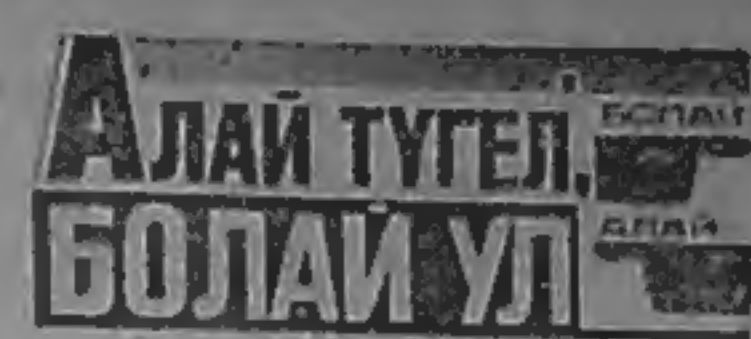
Шәһәрләргә буенча ТИУен Юныс Намәлетдинов иҗтимагый чөлөгәндә махсус комиссиясе ашты. Комиссия кайтырга төләгән милләттәшләребәгә ярдәм итү буенча барлык бүлекләр белән элемтәдә тор.

ТИУен Башкортстан бүлөгә рәисе, Башкортстан партия өлкә комитетының вазифасы бюросы әгъзасы профессор Марат Рамазанов Башкортстандагы татарларның проблемаларын хәл итү, татар-башкорт мәнәсәбәтләрен дәрәс алып бару эшләре белән таныштырды.

Шәһәрләргә Мәскәүдән башка барлык 12 резолюция кабул ителде. Алар арасында Татарстан телеграф агентлыгы төзү зарурлыгы, Татарстанда милли университет төзү, «Татарстан яшьләре» газетасын «Татар яшьләре» исемле бөтенсоюз газетасына айландыру кирәклегә, статусны үзгәртү буенча Татарстан һәм Башкортстанның бердәм хәрәкәт

«Социалистик Татарстан» газетасының 16 ноябрь (1989 ел) санында («Бер кашык дөгет») Г. Лотфи мнем бер мәкаләдә Г. Курсави набере турында төгәлсезлек жибәрелүе турында язган идо. Мин моңа ачык-

тамбулда Солтан Хәмидиә бары тик төрбәсе генә булганлыгы ачыкланды. Бире-дә яшәгән татарлардан да, үткәннән хәбәрлар булган төрәкләрдән дә Курсавиниң күмелүе мөһкин булган башка каберлекләр турында

КУРСАВИ ЭЗЛӘРЕ БУЙЛАП

лык кертүне кирәк дип саныйм.

Габделнасыр Курсави (1776—1812) — үзенең эшчәнлеге белән татар иҗтимагый фикере тарихында тирән өз калдырган шәхес. Юнка гына Галимжан Ибраһимов аны прогрессив хәрәкәтнең беренче карлыгачы дип атамады. Җл уннан артык хезмәт язды һәм аларда мәгърифәтчелек һәм реформаторлык идеяләрен күтөрөп чыкты. Г. Курсави беренчеләрдән булып тәтәнд-челәккә каршы төнкыйть уты ачты. Һәр төрлө фанатизмны, искегә ябышып атуны гаепләде, үз халкын фәһиятлыгына һәм прогрессна өндәде.

Мәгърифәтче галимнең торышы озын булмады. 1812 елны ул туган иленнән хаж сәфәренә чыгып китә һәм, юлда чума белән авырып, Истамбул шәһәрәндә үлөп кала.

Уган ел Төркиягә фәһни конгрессна барырга чыккан, без филология фәһнәре докторы Ә. Г. Коримуллин белән башта үк үзбәккә алган бу бәк шәхеснең наберең аңрат кыду бурычын куйган идея (бу сәфәр турында бәһәннә юзъямаларыбыз «Социалистик Татарстан»ның уган елгы 7, 10, 11 октябрь санында басылды).

Истамбул туфрагына алы басу белән без Г. Курсавиниң кабере турында сорап башладик. Бездә булган хәбәрләргә караганда, ул Әскәрдә Солтан Хәмидиә мәчәт янындагы каберләктә күмелгән булырга тиеш иде. Әмма башта үк Әскәрдә андый мәчәт булмавы, Ис-

да сорапшытып карадык, әмма белүче булмады.

Конгресс барган көннәрнең берсендә Әнкарадан бәһәннә йига Мөхмүт Таһир әфәнде килеп чыкты. Төркиягә баруыбыз турындагы юзъямаларыбызда бәһәннә киң әрудициядә, татар җанлы, аның тарихын һәм мәдәһиәтен белүче, аларны пропагандалаучы кеше булуы турында инде язган идек. Бу күрмәк ише Курсави белән дә бик якыннан торып шөгыйльләнгән (илгә кайткан, бәгә Лондоннан аның бу аур мәгърифәтчәбәз турындагы мәкаләсе урнаштырылган бер фәһни жыйнак та килеп төште). Аны Курсавиниң күмелү урынын да кызыксындырган һәм ул үзенең фикерләшләре белән бергәләп дүрт ел давамидә мәгърифәтче-галимнән каберен алаган, аның күмелүе мөһкин булган барлык каберлекләргә йөрөп чыккан. Аның өчен бу максатта иҗтибарга иң әәкты каберлек Әскәрдәгә Солтан Хәмидиә мәчәт янындагы Карача Әхмәт каберлеге була. Бу — аур һәм иске каберлек.

Башка төрки халыклардагы кебек үк, төрәкләрдә дә каберлекләргә иҗтибар һәм ихтираам аур. Әмма, дөһиядагы һәр парса кебек, каберлекләрдә карталлар, еллар аларын өсләгән дә, алар турындагы хәтерне дә тигезли бара. Үзбәккә Казаныбызда да күп кенә борынгы каберлекләр өстендә хәзәр шәһәр махәлләләре (кварталлары) утыра. Карача Әхмәт каберлеге дә шундый-рак язмышка дүчәр була. Истамбул үзенең борынгы

чыяләрен үтәп. Босфор һәм Мармар дингезнән кенәягы-нәчә чыккан. Әскәрдә зур төзәлешләр башлана һәм әлеге каберлән өстеннән, аны бүдгәләп, заманча салынган юллар сузыла. Нәтижәдә бу каберлән өч кинәккә бүтәләп кала. Әгәтәгән иҗәткә-дә кешеләр боларкып һәм кайсыны бик жентекләп йөрөп чыгалар, әмма Курсави наберең таба алмыйлар.

Мәриһәни ишә уган гасырның 70 елларында үзенең хаж сәфәре вакытында бу кабер янында була, аның өстенә тапш күзләргә тагы турында да иҗып калдык. Мөһкин соң иде, 160 елдан артык гомер уган. Мәриһәни күргән каберне еллар җир белән тигезләгәнме, әллә башка бик күбәүләр өстеннән үткән кебек үк. Курсави набере өстеннән дә соңгы елларда салынган юллар үзгәргәнме? Тәһәссуһа каршы, бездә алмадык, бары юлдан үткән-дәй ул каберләккә карып, башларыбызны иеп китү белән кангәтәһәнә алдык.

Кешеләр иши, кита... еллар, гасырлар хәттә аларның каберләрен дә тигезли. Әмма олы шәхесләрдән тарихта тирән өзләр кала. Габделнасыр Курсави да шундыйлардан. Вафатыннан соң уган 2 гасырга акын йәкит өстендә аның да каберне тигезләгән. Шулай да халкыбызның күчеләндә, тарихында, мәдәһиәтәндә үл тирән өз калдырды. Без аны һәрвакыт тактидир итеп иске алабыз һәм исләчәк «буын»лар да аның исләгән һәм сакларлар, үл күтәргән иҗтиятлык идеяләрен, мәгърифәт идеяләрен югары күтөрөп барылар дип өметләнәбәз.

Я. АБДУЛЛИН.
РСФСР һәм ТАССРның атказанган фәһн әшләһесе, философия фәһнәре докторы, профессор.

Реплика

«Сагыз» түгел, «чәйнәмә»

«СТ»ның 4 иче март санында әдәһиәт белгече Рафаэль Мостафиниң «Борынгы бер сүзләр турында» ачыны» басылды. Төбәк халык училчәсе татар теле укытучысы сәһәһиһә Носиф Гигановиң 1804 елда Петербуртта чыккан русча-татарча сүзләге белән тагы бер буын укучыларны таныштыруны уңай күрәнәш шәһәрләргә кырап. Ләкин үл

тологлар торафыйнан да үл аркылыгы-буйга тикшереп чыгылган. Ләкин бу — киләчәктә дә, бирәк тә татар телен иңача үстөрү чорында, аны өйрәнүне туктатырга арыл дигән сүз түгел.

Мәкаләдә хәзәрә әдәһиәт формалашуы, аның диалектлар белән мәнәсәбәте мәсьәләләрен күз алдына да китерү профессиональләктән түгел, а «Татар теле грамматикасы» басылган.

күрә Р. Мостафиниң «Татарның бүгенге басма ике тел сүзләге да (татарча-русча) шул ук И. Гиганов тарихынан төзәлгән һәм 1801 елны Петербуртта басылган» дигән лауы татарча-русча сүзләкне генә ике телдә була икән диг уйлудан килә. Бу — бер, икенчедән, 1801 елдан И. Гигановиң сүзләге түгел, а «Татар теле грамматикасы» басылган.

Төркөй сөөк тормуш Кат
лаулана. Кың куулануу товар
ларынын, азык-толектин кы-
бет кийштелеринен юкка чы-
гуу, кыйыматчелек, төрлө
гадизсезлек күрөнешлөрө,
бюрократчылык һөмбөбөзөң
мүз алдында. Ил буенча мил-
ли монөсәбәтләренң кискен-
ләшүе, каялы-фажигале бө-
рөшлөшлөрдән жыйын төтрөтө.

киң халык массаларына таянып башкара.

Һәрберебезде борczyk, илне тәртәп-накышта торган коммунал хушларе тәһзилүгә һәм массаларын татын да ыһирәк түртү максатына иянып, 17 мартта Казанда Татар ижтимагы үзге советының пленумы үткерелә.

Пленумда Узак оештыру
Бездышан сөн башкарган
ше турында ТИУ идаросе
өңсе М. Ә. Мөлеков док-
лады тыңлады. ТИУ ронс-
ординаторы Г. А. Фай-
захманов мәдәт-милли ав-
томия һәм Татар иҗтимагый
сәгәмен Татарстаннан чы-
тәге бүлекләренек эше ту-
нда доклад белән чықты.
Татарстанның статусын үз-
гүтүге хәзерләү һәм тор-
ышка ашыру чаралары ту-
нда, илбәдә һәм Татар-
станда барлыкка килүче күп
ртиллек һәм бу ситуа-
ция, КПССның Демокра-
тия платформасы группасы-
ТИУнең мөнәсәбәте ту-
нда. Алабуға автомобиль
зоды тозу. Татарстанда
өштешүче кәчәр һәм
мографик политика ту-
нда. «Идел» турист-ял
геренда татар ашьләре-
не ытналны өчрашуын
өзү турында һәм башка
сәгәләр каралды.

кеңешаткаштым. Катнашу-
ларның географиясы кин-
ду Татар икътимагы үз
бүлгелерен. Клевант
Ташкенттен, алып Иорда-
ндар кралларда төстүн
эшлөвен күрсәтте.

Плеум барышында күр-
гәч, ТИУен бүлгелә-
халкыбызны хөкудлар-
яллау, мәдәниятен, мигри-
фен үстөрү, халкыбыз
милләт бузарак саклап кал-
ыш буынын төрбияләү
еңчә зур эш алып барала.
Урындардагы партия, сов-
аппаратының бу өлкәдә
эшән яхшырту буюча ки-
халык массаларын күтөр-
ләр.

Төмөн, Воруқта һәм Башкир шәһәрләрдә шунан килә. Ләкин бу шәһәр кирпә партия совет аппаратының бюрократия каршылыгы белән тоткарлау һәм сәләт чыгару, тартыу, үзгәртү, радио телевидение тапшырулары өештүру гаять кискенләп белән башкарыла.

Пленумда мәдәният-милли автономия мәсьәләләре буюнча жигдә сөйләшү булды. Татар халкы компактты иши торган урыннарда милли авыл Советлары, районнар, милли округ һәм өлкәләр тозу зарурлыгы турында, бу максатты тормышка ашыруда практик чаралар турында карар кабул ителде.

фессор Марат Раманов Башкортстандагы татарларның проблемаларын көз итү, татар башкорт мөнәсәбәтләрен дәрәс алып бару эшләре белән таныштырды.

Пленум милләтбез язмышыг очен зур кайгыртучанлык, чың интернационализмны игътигу зарурлыгын шартларында үтте. Татар халкының милли проблемаларын рус һәм башка халыклар арасында аңлату, төрдә проблемаларны чыңда бергәләп эшләүгә зур игътибар бирелде. Шуң ул вакытта шовинизмга юл куймау зарурлыгына да игътибар ителде.

of the

Автор фикеренчә, бү-
денке хәтта күп мәнә т-
лимнәре дә белән, ямә-
ул фәйдаланылмаган д-
тергә кирәк, сүзлекне
иче сәлдердән алып, х-
кәдәр булган студент
доглар яхшы беләләр.
турында татар тел гы-
тарихына караган хәзм-
да да житәрлек яз-
Лексикографлар һәм д-

Реплика

1

Реплика

тологдар тарафынан да ул аркылыгы-булга тикшереп чыгылган. Ләкин бу — киләчәктә дә, бирок тө татар телен иңача үстөрү чорында, аны өйрәнү туктатырга ярый дигән сүз түгел.

Мәкаләдә хәзерге әдәби телнең формалашуы, аның диалектлар белән мөнәсәбәте мәсьәләләрен күз алдына китерү профессиональлектән шактый ерак тора. Бик күп диалекталь берәмлекләрне һәм И. Гигановның үз калыпларын әдәби сүзләргә кышты кую да бик ыңгыч булып кала. Мәсәлән, «жыгачка» сүзенә әдәби телдә кабул ителгән «сагыс» бармый, янәсә, И. Гигановның «жыгачка»дан калган «чәйнигә» калыксы жыгырак булып чыга. «Жыгачка» — сагыс киде ул, «чәйнигә» — киде магынигә! Ясалма калык сүз, ул «белмигә сөйләү», «куп сөйләү»не дә эчсә ала.

И. Гигановның бу хезмәте — ике тел сүзлегә. Шуңа

була алмый, 35 ел газетادا
эшлад, минем моңа диста-
ларча тапшыр иман китерге-
нем бар. Гомуман, якыннан-
белмөгән, аның хезмәтләре

ны укытырмын», «Мин сина бирәм өле, урыс!» һ. б. шундый мөһнәтдә тиргә ивә. Сөз, ләуги буларак, сүзен бер генә хәрәфенә дәрәс кулланмауның нәрсә кирәктер чыгарганын яхшы белергә тиешсез. Әммә теләмисең. Татарны мөскен итәп саявыгыз да әнә шуңа барып тоташа. Кешеләр алфавит турында фикер алышкан икән, аның ни гаебе бар? Өч хәрәфенә яклаган, латин алфавитын кире каккан Ә. Галимжановның Дәүләт Думаларына, В. ханым язганнарга, «томан» укытучыларга им катнашы бар?!

Сөз, Батулла иптәш, «өч хәрәфенә өштер-өштер китереп, болай да бутаулык кагыйдәләргә бәй» динчәлек

ны укытырмын», «Мин сина бирәм өле, урыс!» һ. б. шундый мөһнәтдә тиргә ивә. Сөз, ләуги буларак, сүзен бер генә хәрәфенә дәрәс кулланмауныкы нәрсә күтәрп чыгарганын яхшы белергә тиешсез. Әммә теләмиссез. Татарны мөскен итп саявыгыз да энә шука барып тоташа. Кешеләр алфавит турында фикер алышкан икән, аның ни гаебе бар? Өч хәрәфенә яклаган, латин алфавитын кире каккан Ә. Галимжановныкы Дүләт Думаларына, В. ханым язганнарға, «томана» укытучыларга ни катнашы бар?!

Сөз, Батулла иптөш, «өч хәрәфенә өштер-өштер китереп, болай да бутаулык кагыйдәләргә бәс, динчәлек

Беләм, сөзгәң Ә. Галимжановка «тиз язуга күнәкнәң язучыларыбызга яна кагылды, өстәмә хәрефләр белән язарга өйрәнсез булур» дигән сүزلәре өчен ачуыңыз килгәндер. Әмма ачу беркайчан да турлыклыкны кичәләрне

лар Совети кабар қаууи ите-
те. СССР Фәннар академия-
се Казан Фәнни үзәгинең
Тел, әдәбият, тарих инсти-
туты да шуңдый уң карар-
га килде.

Я, әйтегез инде, шуннан
соң да сезнең фикернең ка-
бул итмәгән кешеләргә ин-
зануегез былтыр кыскагыз
был ыңкыры булып чыга
түгәлме соң. Батулда түгән!

Галим ШӘЙХИЕВ.
СССР Журналистлар
бердәге ағзасы. Татар-
станның атчарман
мәдәният хезмәткәре.
Бүя шәһәре.

T
.
.
.
.
T

Диңгездән бер тамчы...

жырчының зур талантка и
булуын раслады, бу хакта тап
шыруны алып баручы музыка
бөлгәче Гүзәл Сәфүллина ка
бат-кабат әйтпә утды.

Жый аагында 1. Камал ис
мәндәге Татар дәүләт академия
театрына багышланган зур кү
мәлме «Галисгар Камал ис
мәндәге» тапшыруны бер с
гәтә буенча театрың баш ре
жиссеры, СССРның халык ар
тисты Марсель Салимжанов
алып барды. Үзе митәдәган
театр турында, аның хәзерге
мәндәге репертуары. Көрин
гичуруының «Зәңгир шөлән
мән алып хәзерге мәндәге клас
сикага тик булган Туфан Мин
һуллиның «Бәдрештән
мәндә» спетаклиларе турын
да шымынча, горурык бе
лән сөйләсә тамашачыны зур
илануларга интә.

Гасыр башында «Сөйяр» ич
ла турусынан башланып
интәдәган хәзерге дәүләт
ялвазбан иң халык театла
рының исемлеген Г. Камал
исмәндәге театр турын, х
гөрмә ялгышмаса, Бетонс
краны алдында мондый зур
күрәлдә дөһини халык

жырчының зур талантка и
булуын раслады, бу хакта тап
шыруны алып баручы музыка
бөлгәче Гүзәл Сәфүллина ка
бат-кабат әйтпә утды.

Жәй азыгында 1. Камал ис
мәндәге Татар дәүләт академия
театрына багышланган зур кү
пәмәле «Галисгар Камал ис
мәндәге» тапшыруны бер с
гәтә буенча театрың баш ре
жиссеры, СССРның халык ар
тисты Марсель Салимжанов
алып барды. Үзе митәдәган
театр турында, аның хәзәр
гәндәге репертуары. Көрин
гичуруының «Зәңгир шөлән
нән алып хәзәрәгә нәндәге клас
сикага тик булган Туфан Мин
һуллинның «Бәдрәшәтән
мәндә» спетаклилар турын
да ашымынча, горурык бөл
ән сөйләсә тамашачыны зур
илануларга интәрә.

Гасыр башында «Сөйяр» ич
лә турусынан башланып
интәрә ич хәзәрә дәүләт
ялвазбан ич халык театла
рының исмәндәге Г. Камал
сәмәндәге театр турын, х
гөрмә ялгышмаса, Бетонс
краны алдында мондый зур
күрәлдә дөһинчә халык

Жырчылар Х. Ишболдин, Ибраһимов, литаврист И. Сабирьяновчык берим концертлары, композиторлар Рөшиң Кәлимуллин һәм Вадим Усамовка багышланган мөзсу тапшырулар булды.

ташлы премьералары, фольклор ансамбльларын чыгышлар, телевизор һәм документаль фильмнар ошда. Агга таш да мондый сыйфатлы таш дуларны, ыгрык төтә драматургларының әсәрләре фильм-спектакль итеп төшерә телевизор банефилар, профессиональ һәм фольклор ансамбльларым, үзөшмә лентмаларны чыгышлар үзөн телевидение өчен күбә әзерләп бирергә ирэн.

дәшүмче 200 меңгә янын та
халкына. КПССның Пермь
на Коминтернның идеология
легә мәдире В. Степанова
бер күтүмче, өлкә теләстү
се буюнча татар телдә иҗа
шырулар һәр көнләрдә
тапкыр ғына көшәтирелә,
бит дингездәгә бер тамчы
кебәк кәмә.

Татарстанда мәдире фильм
студиясе бұдыру бөтен и
таралган 7 миллионга янын
тар халкының рухи ихтыя
накетәлеләрдүгә зур ө
кертә алып идә.

Р. ФАЯЗОВ
ИЖИЖИ

ИСЕМЕ —

Омск шаһарен
националь дуслы
ачылды. Ул «К
бена», «Молда
«Умырзая» диге

«УМЫРЗАЯ»

«Юбилейный»
портрета бул-
лык ижаты, ми-
лар күргәзмә-
рылды. Китап-
ды. Байрам э-
белән төгәллә-
Ю. Ш

мәденият
ы. Анда ха-
ллы ризык-
се оешты-
лар сатыл-
ур концерт
де.

ПАКОВ.

Омск шаһарендә интернациональ дуслык клубы ачылды. Ул «Нойес лебена», «Молдэр» һәм «Умырзая» дигән немец.

лар күргөзмөсө бешти-
рылды. китептер сатыл-
ды. Байрам зур концер-
ткө белән тегәлләнде.

Ю. ШПАКОВ.

ИСЕМЕ МАТУР

Жемен матур,
Кемнар куйган?

Яшь аял чинор гена баби аманнардан алып бүткенге аялдан кайткан, Яшь ата, ба-
шын кашты, аял исем уй-
лыш. Бу — Гомар Сатта-
ревини Татарстан китап
нашриятында басылып чык-
кан аял китабының тыш-
кагы бизгә расем. Ки-
тап «Исемем матур, кем-
нар куйган?» диген укучыны
желеп итерлек исем бирел-
ген.

Аның кереше болай баш-
лап ките. «Бала туды. Денъяга аял
кеше килде. Оял, гайлде
яна ям, каныч, куаныч,
бәхет өстәлдә. Шунан белән
бергә аял туган сабын ата-
анасына өстәмә мәшәкать-
ләр да китерде. Аларның иң
беренчесе — балага исем ку-
шу. Аял нинди исем бирер-
гә? Бу сорау һәрбер ата-
ананы, баланың өлкән ту-
ганын, кардаш-тугандары-
ның борчы. Чөнки исем
кешегә бер гена мәртәбә өс-
рәт, һәм ул аның төмөр-
кә юлдарына аверелә, һәр ке-
ше үз исемне шуллардан
күргә ки, ул аның тутан те-
ленең иң аялы, иң газиз, иң
кадерле сүзе булып тостат.

Менә шунан кеше гоме-
ре буена йортта торган исемне
бирүдә ата ана зур жавап-
лык торгы таш. Исем аял-
гынын да, эчтәлеген
белән да чын-чыннан матур
булсын, Аннын исемнәре
кал азырга соң? Һәркем
аны үзе уйлап чыгара ала-
мы?

Аерым чорларда балалар-
га «Револ», «Люцил», «Лени-
за» кебек ата ана үзе уйлап
чыгарган исемнәр да бирел-
де. Ләкин андын исемнәр-
нең бик күбесе уншыш бу-
лып чыкмады. Аларда мил-
ли үзенчәлек сизелми.
«Маркс Хайдаров» кебек
Европа илләреннән алынган
кайбер исемнәр да халыкта
урныш алмау уята. Салар-
га теләсә, бездә борын-бо-
рыннан килә торган тради-
цион матур исемнәр дә аз
түгел ич. Күренекле татар-
башнорт шагыйре Шәехзадә
Бабич өйткәнчә, кеше исем-
нәре — гажәп бер бакча
ул. Профессор Гомар Сатта-
ревич бакага кәргән да,
зур фәнни-тикшеренү эше
алып барган. Ул борынгы

З. ШӘФИГУЛЛИН.

КӨРЭШҮЧЕЛӘРНЕ ОНЫТЫРГА ХАКЫБЫЗ ЮК

1918 елның мартында Чис-
тайда мәселман (татар) крест-
янының беренче ялз съезды
чыкрыла. Делегатлар арасын-
да Каргалы волостеннан Мина-
бетдин Миңнебаев та була.

Аларган китеп булса да шу-
ны өйтм, югарыда телгә алын-
ган авторның истәлектәренә ка-
раганда, бу съездда күренекле
татар революционер Мулла-
мур Бахитов та катнаша һәм
тирән эчтәлекле чыгыш ясый.

Съезд көн тәртібендә төп
мәсьәләләрен караганнан соң,
өзә башчарна комитеты на-
шында Чистай өлз мәселман
комиссарының санын. Аның
составына Яүшмә авылын-
нан Нур Сәфий, Каргалыдан
Минабетдин Миңнебаев, Татар
Яланнан революционер Ки-
рам Хәмзин (хәзер Чистай шә-
һәр урманарының берсе аның
исем белән атала) һәм Мох-
лис Билалов (1918 елдан Ком-
мунистлар партиясе члены, ме-
селман коммунистларының
1918 елның ноябрында Мәскәү-
дә үткәрелгән беренче съезды
делегаты), башка төбәкләрдән
Бәхтияров, Чабдаров, Жамалет-
динов, Әхмәдиев, Сагдәдиев һәм
башкалар кертелә. Комис-
сарының рәсе итеп К. Хәмзин
санлана.

Комиссарият баштырылуның
беренче комитетинан үн, аның
агзалары жин сызгангы эшкә
нәрсәләр. 1918 елның апрель
башларында, мәселән, комис-
сарият волостларга агитатор-
лар жиберә. Алар арасында
комиссарият агзалары узла-
ре да булалар. Аларның төп
Вурчы Советларның икенче
Бөтөкроссия съезды набул ит-
кан декретларның, аерым ал-
ганда крестьяннарға мир бирү
турсындагы декретның әһмия-
тен, Коммунистлар партиясе-
нең эчке һәм тышкы полити-
касын азыллардагы барлык
дәһият илләренә житкерүдән
гымбарат була.

Шул уңайдан М. Миңнебаев
Түбән Никитино (хәзерге Лени-
но) авылына бара. Ул анда

шынды да газалык үтер-
делер... Комсомол ветераны,
Татарстанда комсомол хара-
те активистларынан берсе. Со-
юз куламендәге персональ пен-
сионер булган һәм соңгы ва-
кытта Мәскәүдә яшәгән мәр-
хум Нур Сәфийнең (без аның
белән хатлар алышкан идек)
Татарстан китеп нашриятында
басылып чыккан «Коммунизм
таңында» китабынан (Казан,
1967 ел, 19 нчы бит) алынган
юллар бу. Мин әлегә язмамда,
газета укучыларын алда санап
үткән кешеләрен берсе —
авылдашым Минабетдин Миң-
небаев белән тулырак таныш-
тырырга булдым.

Сентябрь урталарында аң
бамдаларың бер өлөшө Кар-
галыда туктала. Шуннан алда
гына Минабетдин ата-аналары-
ның, гаиләсенә хәлән белү һәм
волюст документларын алып
китү өчен азылга кайткан бу-
ла. Шул вакыт чаклар аны
авылдашым Минабетдин Миң-
небаев белән тулырак таныш-
тырырга булдым.

Соң Пермь өлкәсенә
чүсәл шәһәрләргә күчеп китә.
Аларның гаиләсендә хәзәр да
Каргалы волосты башчарна ко-
митеты тарафыннан 1918 ел-
ның 17 июльда Миңнебаев
Минабетдин исемнә бирелгән
вакытлы паспорт саклана. Әле-
ге документтагы маълуматлар-
га караганда, ул вакытта М.
Миңнебаев 32 яшь булган.

Чистай өлкәсində ангардин-
лар һәм ан чөкләр терроры ва-
кытында Совет властен аякка
бастыру, татар халыкына үз
дәүләткә телгә түзү өчен кө-
рәштә һалал булган активист-
ларның берсе, Районның, шул
исәптән Каргалы авылының
олы буын кешеләре аны хәзәр
да зур хөрмәт һәм ихтирам бе-
лән исенә алалар. Әмма аның
Каргалыда Совет властен
үзгәртүгә эшчәнлегендә һалал
булган башка шундый кеше-
ләрнең киты истәгәй мәнфә-
ләштөрү. Аларның исемнәрен
ниңләп буыннарға житкитерү
өчәй асылда беренсе да эш-
ләниң динрәк. Югысе, бире-
дәге урманнарға аларның исем-
нәрен кушу ләи эләнек во-
лосты башчарна комитеты би-
насына мемориаль тақталар
куелса, нинди изгә эш башка-
рылып иде бит. Шунсы та-
гын да кызганыч, Минабет-
динның һабәре да төртпите
түгел: тирәсе тотылмаган, язү
күелмаган... Хатта аның кү-
мелган урынын да хәзәр инде
Минабетдинның туганнан ту-
ганы. Казанда яшәүче унмү-
чә-пенсияр Рәисә Миңнеба-
ева һәм нызы һәмәр гена бе-
лә торгандыр.

Моннан биш ел элек газет-
лар турнда Чистай газетасы-
на язып чыккан идем. Әмма
игътибарга алуны булмады.
Шундый битарафлыкка күе-
лем түзүмкә, мин бу мәсьәлә-
не республика газетасында
якдан күтөрөп чыгарга һәм
Каргалы авылы партия, совет
органнарының игътибарын та-
гын-тагын бер тапкыр шуңа
күңелтергә кирәк дип таптым.
Чөнки, бернем дә, бернәрсе
да юнатылырга тиеш түгел
бит!

Фаргаты НУРУЛЛИН,
СССР Журналистлар берлеге
агзасы, Бөек Ватан
сугышы ветераны.

РӘСЕМДә: Чистай өлз ме-
селман комитетинин бер төр-
мә агзалары. Март, 1918 ел.
Уңнан беренче (утырган) Ми-
набетдин Миңнебаев.
Искәрмә: расемнең төп нәс-
хәсе Чистай крайны өйрәнү
музеенда экспозициядә.

— Аңчыны бир! — диде Ал-
фред, аның итегнәң элән-
алмыйлар.

— Менә сикә кичә! — Меш-
тефшире керчып конверты
авызына кабып чейин башла-
ды.

Альфред аның колакларын
улап алды да баш бармак-
лары белән авыз читең ике якка
ерырга тотынды, Ләкин шул
чак коточкыч төп булды:
Убырлының колаклары өрек-
тәп яфраклары кебек төбә-
тамыры белән йолкынып чык-
ты. Ул борынның шөпәр бор-
ганды борып элән да, шө-
кылдеп келә-келә, Альфред-
ның авызына китереп төртте.

Борын боз кебек сөлкын, лай-
лалы иде. Альфред төкөрне-
төкөрне читең йөгәрдә, Меш-
тефшире керчып борынның
болгың болгың аны күзгә ке-
рәштә. Ул да булмады, борын,
өлө бер, әле икенче тишегән
нән төтөн беркел, пох-пох
ата башлады, аткан соң Аль-
фредның өстөнә шыбырдап
тозлы су коелды. Куыша тор-
гач, алар Чалмыз өлгәснның
иң төкә, иң биок кызыл яры-
на килеп жителәр. Убырлы
өскә очты. Альфред бик кузу
йөгәреп килде да, ярдан аяк-
лары белән этәп, аның ая-
тынын аска сикәрдә һәм...
башы белән дыңк итеп өстәл
читенә бөрәлдә. Аның маңгә
тумыштан каты, ө агач аннан
да катырак булганлыктан, бә-
релү көчә йокысын шундук
ачты, өстәлдәге бер кефир
шәһәсә, эчкендәге сыеклыкын
агыза агыза төгәл килеп, бо-
рынына төшкәч, аның күзән-
нән утлар күренде. Доңгасы-
ның асты өскә килгәре! Шушы
гына житмәген иде!

— Уф-ф-ф! — диде ул, ба-
шын эчтән ләм белән чокула-
рын төп. Суккан саен өт-
рәп чатный... Ул авыз, ул тел...
Денъяда булырга мөмкин бул-
ган иң төмсез өйбәрләңк
бөтенәсен жып авыз эчкендә
изгәннәр да төлне шуның бо-
лан аңкуега абыштырганнар
дирәсә... Аның ак колгады
гаудәс, тире астында гел шуң
шыл торучу бугаз төене, озын
беләкләр, әрә чәккә төшө-
релгән трусигиннан ике кө-
рек собы шикеллә тырлап
чыккан аяклары маңма су һәм
жикәчкә гена каптырып иде.

Әле гена күргән төштән ул
борничек тө өйный алмады.
Кәз килеп көрә дигән шун-
дый тузгә язмаган чүпчәр.
Убырлы Мештефшире төкә
көрсә, күнлөгә түгел — моны
бөтен авыл шулай ди. Тукта,
тукта, ул бит аңчыны алды.
Әгәр чыннан да... Альфред
кабаланып мөндәр астына ку-
лын тыкты һәм эсселе-суыклы
булып китте. Әнисә авылдан
биреп жибергән концерт юк
иде. Аның эчә әжу-у! ите.
Алганнар! Ул төзләп мө-
дәрнәк икенче агын өйләндө-
дә, матрац асларын актерды.
Әллә монда куймадымы? Ка-
баланып караваттан төштө,
уң аягы кефир өстаннан шуып
китеп, чак кына чалкан китмә-
дә. Ул, табаның идәнне ышкып
корыта-корыта, зур сары порт-
феле анына килде, аның эчән-
дәге һәр өйберне сөлкөп чык-
ты — концерт юк иде. Урын-
жирләрән туздырып атты —
акча табылмады. Менә ни
өчән төшкә кәргән икен ул
Убырлы төрә! Болай булгач,
мәшәкәтләнел Казанга килү-
нәң маңгәсә дә калмады.
Шулчак аның күзә шифоньер
өстандәге физика китабына
төштә. Болай гына, аптыраган-
нан гына ачып караса, кон-
вөрт шунда иде. Аның чыгып
барган жаны кирә керде. Бо-
лай булгач, өмет бар дигән

баргә төгә кешелә
Ул набаланып юнныкың бер
ды, кранны боруте, аның ти-
шәге «пырык!» итеп пошкы-
рып жиберде. Альфредның
болай да бер нечкә тамырда
асылынып торган йәргә өзе-
лөп төшөп киткәндей булды.
Күп пошкыра торгач, краннан
Ниндистан чөв төсле су чыкты,
бер чыкты, ике чыкты, ан-
нәри ашханәләрдәгә чәйгә
өтшәп ага башлады. Альфред
бармак очлары белән күзәнә
шүп суны тигереп-тигереп ал-
ды да өстанә кинәндә. Кон-
вөртниң динисы чалбарының
өрткы кәсәсәнә салып бигән
тартты, аның өстаннан өнисә
таккан каптырманы элөктердә.

Ул өчкөнә китабың тотты
дә, урамга итереп чыкты.
Тәкш-мәзәр күренмәдә, трам-
вайга утырып, Куыбышев мей-
данына кәдәр төштө, аннары
автобуска күчте. Борасы юл
өрак, төгә көшә Дарбышкы
поселогында ук яши иде, Аль-
фред физика китабын өчтә да
укын башлады: «Интерферен-
ция нәтижәсә (нәтижә тирбә-
ношләрнәң көчәюе аки кимүе)
актылыкның өлгәгә төшү поч-
магына, өлгәнең калыңлыгына
һәм дулкын озынлыгына бай-
ла. Әгәр сыгнан 2 дулкынны
кайтарылган 1 дулкыннан
бөтен сандагы дулкын озын-
лыгына соңга көпсә, актылык-
ның көчәюе күзәтелә. Икенче
дулкын беренчесеннан арты
дулкын озынлыгына аки
арымдулкыннарның так саны-
на соңга калган оңракта исә,
актылык кими». Ни соң бу!

Моннан да күңелсез фән бар
микән! Әгәр шушы физика ди-
гән нәрсе уйлап чыгарылмаса,
жир йәзәндә тормыш нинди
күңеллө булып иде. Кара ин-
дә: «Элпәнең тышкы һәм эчке
өслөкләрнән кайтарылган
дулкыннар бер үк актылык
бөйләмәнең өлөшләре булган-
га күрә, көгереп булалар.
Нурландыручы һәр атом дул-
кыннары чыгын элпә башта
иккә өрә, аннары бу өлөш
ләр бергә туры китереләләр
һәм интерференцияләнеләр.
Алар моны үтәләр микәнни
соң! Ул тирән сулап китабын
абып куйды. Бүгән инде күпмә
генә унысаң да, үз көчәң бе-
лән ерып чыга торган нәрсе
түгел бу. Бөтен өмет төгә ке-
шәдә. Бүгән я бөтәсәң, я кәлә-
сың. Я Казан, я... о, ул хәткә
уйлорға да күркынчә! Авто-
бустә көшә күзгә күренеп өр-
та барды, Альфред «урынны
бер өбигә бирде. Кансыдыр
тукталышта бик күп көшә көр-
дә, басып торун да кыенлаш-
ты. Шул чак Альфред түгөрөк
иәзлө, түгөрөк беләклө, озын
чөчлө бер өгатнөң үзөнө өл-
шуын тойды. Өгатнөң кулы иң
өлөк арка тирәсенә тиөп-тиөп
өтте, аннары тул-тулгы төгә ке-
сө турнына төшөп капшанды,
ботка күчтә, тагын төгә кон-
вөрт салынган кәсәгә мөндә.
Альфредның бөтен төне күр-
күдән жикәчкә каптырып баш-
лады. Әнисә динисының
өрткы кәсәсәнә каптырма та-
ккач, Альфред, кешә көлдөрмә,
дип аны орышкан иде. Мәнә
хөзөр өнисәнең мөң мәртәбә
хәккы булганлыгын өнлады ул.
Төгә өгат үзөнөң кайнар гау-
дәсө белән төмәм сыланды,
тирлөгән бөләкләрән аның
бөлөгөнә төрөдә, хушбуй исе-
сөңгән чәчләренәң Альфред-
ның муенына тулуын, кайнар
сулышын аның колагына өрү-
өн да сизмәдә.

— Әйдә, төшәбөзмө! — ди-
дә харак ике кулын аның ике
боты тирәсендә йөртөп.
Ул борылырга да күркын
аңа күзәнөң чите белән көр-
рап алды. Өгат өлмәлөп ике мәр-
тәбә каш сикертте. «Бөтөм!»
дип уйлөды Альфред. Алар-
ның алыз көрмөгөнән ул ая-

идә. Бөсәт өлөшө, төгәл
төшлө тогы. Жәңгә, төгәл
төшлө көргә бөсәт өлөшө.
Мәнә төгә өлөшө өлөшө.
Аг, өйдә булсө! Ул нәрә төгә
ике мәртәбә басты, эчтө
өтөппиң, төппиңа дигән мәтүр
тавыш ишетелдә. Шул мәтүр
тавыш өрткыннән мәтүр өлөшө
бер өбый чыксын да: «Килеп
житкәнмәки, Альфред өпәм!»
дип көчөклөп алсын иде. Әл-
мә беркөм да чыкмады. Аль-
фред сәдөфкә берьюлы өч
мәртәбә басты. Ишек өрткы-
да эт өргөн тагыш аягыда.
Аның өчөнө жылы керде. Яңа
уаһләр бугай, шөһәр кешөсө
өзөк йокый! Бит ул. Ләкин
каблг тг өрмәдә, ишек тг
өтөппиңа. Өчөнчө өтөппиңа
сәндә Альфред бик өзөк өтөп-
ли төппиңа итереп торды,
аңа күшкып эт өрдә да өрдә.
Ниндәтә, аның күчөлөдә
өмәтлө шөтлык уятып йөзөк
шөлт-шөлт итте һәм өншөдә-
гө ишек ачылып китте. Төр-
тылган чылыбыр артында бик
нык жырылган эчке күпмөкө
бер карт тагын басып төрә
иде.

— Ну чигө дөөннш, чигө
дөөннш! — Хөткынның китпө-
рөргө элөп куелган мөкнө хө-
төрлөтүчө озын чөлөрө әрә-
сыннан күрөпел торучы сыңар
күзә сөаркә утыды алтырөп-
алтырөп алды. — Алтырүнт
шту ли! Рөжө ни бидиш өгө
дүмө нитүл! Әй! Вөйт бөжөбө-
зө, я өкөтнөтүл паку я ни дө-
ют суббак! Ни сөсөд, я өкө-
лөч!

Хөткынның тутырылган тур-
сыңкы күкрәклөрө турындагы
чылбыр бушлады да ишек
шөртлөп абылды.

Альфред бу йорттан чыкса
да чыкты, чыкмаса да чыкты,
өзөтөбүсә утырса да утырды,
утырмаса да утырды. Инде
нишләрәгә! Имитханың ичкө
булса да тапшырырга кирөк
бөлкөм төгә көшө тәстөрөн
күрөп куйгандыр! Ул бит Аль-
фредның исөм-фамилиясын
бөлә. Тот калчыгыңны, кон-
вөрттан бөлкә куйды ди. Ни
булса да үзөнө кәлә хөзөр.
Улөп житеп, күз ашылөрө кө-
өп, алынып аялары булса да
тапшырырга. Иң соңгы мәшө
булып, укытучылар төмәм
өрып-өлчөп беткәч көрөргө.
Башка юл юк. Бөлкөм берөрсө
шпөргәлкә бирер...

Ул иң өлөк институтның бер
жирөнө барып, улап улап су
эчтө. Су жылы, төмсөз, күңөл-
нө болгата иде. Аннары имти-
хан ала торган аудиториягә кү
төрелдө. Я хәдә! Хөлләр бер
дә өкөбөт түгел икән монда.
Бөтөнәсенөң чыраенә, күзлө-
ренә күркү сөрмә сарган,
бер өлөшө фил сөягә төслө
зур ишек каршына өөлгөн,
икөнөлөрө коридор буйлап
чөчөлгән. Кайберләрө, көзгә
чөбөшлөрнө зөтөрлөтөп, стөна
буйларына, төрәзә төллөрөнө
сыөнып бөрөшәннәр. Мөнә
сөргылт ишек ачылып китте да
аннан кызарып-пөшкән бер
кыз чөчөрөп чыкты һәм өл-
өлий читкө йөгөрдө. Көмдөр
өмөтсөз тагыш бөлөн:

— Бу да бирө өлмөгән! —
дип акырды.
Ишөктө йөзө көфөн төслө
өп-өк бөрөү күрүндө. Бу —
Альфред бөлөн бер бүлмөдө
урнашкан өгөт иде. Аны көрт
күчөдөй сырып алдылар, мөң
төрлө сөрәү ауды.
— Нички, ничкө!
— Бирө алдыңкы!
— Нинди сөрәү туры килдө!
— Әйт индө тизрәк!
— Ничөлө куйды, ничөлө!
Өгөт муенына кулы бөлөн
өркыны сызып жибердө дө:
— Рөтөн суылар! — дидө.
Бөтөнөсө «ах» итө, шау-шу
купты...

[Азыры бар].

Сәрия Вильданова Күпмә яшәр?

Үз кабыгын үзө алыштырып
Яши өлө һаман бюрократ.
Мыштым йери,
Жәе чыга калса,
Елан булып әверелә кабат.
Төкәллөрдө булып күрәнә күзгә,
Һаны боздай булган «бөек» хужа.
Дилбегәнә өста төтә бөлә,
Утта янмый, судан коры чыга.
Бүлөп-бүлөп сата тозсыз жанын,
Өрөп тутыра шулай төссөз данын.
Әхлагына төшкөн нәфес корты,
«Ожмах» булып күрәнә торган йорты.
Әшнәлөргә өлшә кеше хакын,
Күзләрдә — боз, күңелә — утлы ялкын.
Күпмә яшәр тәти бюрократ
Дан хакына керде жанын сатып?

БАЛАЛАР ӨЛЕШЕНӘ КАГЫЛМЫЙ

Узгар тарткалыш бик се — балалар бакчасы мәдәри Рәсимә ханымның йыңырап килгән көңүлү, ул

чыкмаслык нәрсәләр тирә-сәндә бармый бәхәс. Туймәт авылы кешеләре белән район җитәкчеләре арасында берозлексез барган низагы һәркем үзгәчә хәл итәргә тырыша. Югары оешмалар исеменә берозлексез җинаятьләр ява тора. Ана җавап бирергә өлгермиләр, икенчәсе килеп төшә. Шулай итеп бу бәхәс ике ел давам итә.

Эш нәрсәдә соң? Әйткәнчә, алар нәрсәдә түгел: авыл кешеләре участок болынычасы ачтыруны сорыйлар. Кал гына мөражәгәт итмәгәннәр инде алар? Район Советы башкарма комитетына, КПСС райкомына, «Социалистик Татарстан», «Сельская жизнь» газеталары редакцияләренә, Татарстан Министрлар Советына...

Узгар ел Ә. Әшрәповның «Безгә болыныча кирәк» дигән язмасы гәзәтабызның 75 нче санында басылып та чыккан иде: «Инде менә иңчәчә ел безнең авылда бәхәс бара, — димелгән иде ул хатта, — авыл уртасына болыныча дип бер бина салып куйдылар. Колхоз председателе: «Мин аны участок болынычасы ясар өчен төзетмәм, анда колхоз идарәсе, китапхана, балалар бакчасы, радиоүзәл асым», — дип кистереп өйгәп куйды. 1988 елны авыл калкы бергә жыелышып — пенсионерлар, сугыш ветераннары, колхозчылар бу бинада участок болынычасы ясауны сорайдылар. Шунда сөйләшкәннән чыгып, Сәләмәтлек саклау министрлыгына хат җибәрелде. Алар рөхсәт тө биргәннәр иде. Ләкин районнан безгә һаман каршы төшәләр, ә балалар бакчасына күп дигәндә 14—15 бала йори. Районбыздагы җишфаханәләрдә урын җитми. Шулай дип төрлө жигәзә торгач, Рәсимә Хайруллина безнең имзаларыбызны җыеп, «безгә болыныча кирәкми», дип документ асап, Казанга барып раслатып кайтты. Чөнки ана урын кирәк иде, Хәзер ул шунда: «Бакча мәдире булды...»

Шунда ук өлгә макаләгә аңлатма да бирелде. Партиянен Чирмешән район комитеты беренче секретаре М. Шакиров түбәндөгеләрне хәбәр итте: «Хат урынга барып тикшерелде. Фактлар расланмады. Моңа автор үзе «Йапп чыгарган, Беренчедән, 15 чакрымда Түбән Каменка һәм Чышма участок болынычалары бар. Икенчедән, врачлар һәм медицина җиһазлары җитмәгәнлектән, медициналы медицина ядәмен район үзәк болынычасына алып була».

Бер-берсен туышландыручы өлгә ике хат мәсәләгә тәҗрибәчә ачыктык кертөп сыман иде. Әмма алай булгач чыкмады. Кайтараз рәвешендә педияциягә Бәргәлмә педиягия «җидишесында укучы Р. Хайруллиннан аңа хат килеп төште. Ә. Әшрәпов язмасында телгә алынган әни-

яз: «Минем әнием балалар бакчасына үзе ашынып килмәде. Мөктәпгә озатылган эш группасын калдырып, халык соравы буенча урнашты. Югысә, укучылар да бик яраталар иде үзен. Әниемнең бакча ачтыру өчен ике эзә жәпә йөрүе дәрәслеккә туры килми. Киресенчә, болыныча кирәк дип, Ә. Әшрәпов үзе авыл калкыларын шахып йөрдә».

Рәзинәнен өлгә хаты тикшерү өчен кабат КПСС райкомына җибәрелде. Редакциягә райком секретаре Н. Островскийдан аңа шушындый җавап килде: «Туймәт булганда түбәндөгеләр ачыкланды: Ә. Әшрәпов, иңгәзсә, кешенә түбәнгәсүгә җинаятьләрне өлгәзсә яз. Ул мәсәлән, күптөн түгел Р. Хайруллинаны балалар бакчасынан азып-төлек урлауда гаеплөгән иде. Әмма прокуратура тикшерүсә һәм район финанс бүлгәгә хеҗәткәре тарафынан уздырылган тикшерү барышында факт расланмады».

Мәдир дәрәжәсен һәм намысын киләп суд юлында йөрерме-юкмы, моңысы аныч шәхсн өшә. Әмма участок болынычасын ачуга кагылышлы хатларны авыл халкы хөкеменә чыгарырга бик вакыт. Чөнки районда бу мәсәлә белән кемнәр генә шөгыйльләнмәгәннәр инде? Үзәк болынычаның баш врачы Х. Абдуллин, район Советы башкарма комитеты председателе урынбасары В. Гыймранов, район план комитетисә председателе Г. Нурғатин, мөгариф бүлгәгә мәдире Т. Хәкимжанов һәм башкалар өлгәзсәз тикшерү уздырып төмам алыгып беткәннәр. Тик, бәхәсә нокта куелмагач, югары оешмаларга итезек җаваплар җибөрүдә иң мәгъно. Редакциягә, әнә, соңгы вакытта Туймәт-тән тагын бер хат килеп төште. Болыныча ачу мәсәләсен җентекләп тикшерүне, «район җитәкчеләренә алдаударына ышанмауны сорар» Ә. Әшрәпов кабат кулына каләм алган.

— Бу Әхмәдулла сүаләре төгәл түгел, — диделәр авылга килгән, — Хатны авыл халкының уртка фикере итеп кабул итегез.

Чынан да «Азат» колхозында Ә. Әшрәпов яган сүзләргә кул куярга эзәр торучылар байтак. Бигрәк тө аны пенсионерлар хуплай. Колхозчылар түбәндөгечә фикер йөртә:

Назым Сәгыйров: — Ашказаным авырта, әмма район үзәк болынычасында урын юк. Әгәр авылда участок болынычасы ачылса, чиратта торырга туры килмәс иде.

Фәил Ногманов: — Ике катлы бинаның әйбатлеген күрсәтсә икән! Житмәсә, Туймәт туғыз авыл уртасына урнашкан. Участок болынычасы өчен иң шөп урын.

Фәзил Фәсәхов: — Хөкүмәткә болыныча ачтыруны сорарга...

Шәфыйк Ильясов: — Болыныча ачылса, штаты булыр иде әле. Кассала 150 мең сум акчабыз бар. Әгәр болыныча өчен өстәмә биналар кирәксә, һәммәбез дә өмәгә чыгарга, төзөлешне бушлай башкарырга эзәр.

Хәернас Фәсәхов: — Балалар бакчасын салганда, авылга КПСС райкомының өлгәзсә беренче секретаре Рушан Гарипович Сабираовның килүе итеп калды. Ул иңгәз урынын күргәч, бинаны ике катлы итеп салдырга киләш биргән иде. Моңда участок болынычасы ачылачагы да өйтте.

Колхозның партбүро секретаре Х. Вәгыйзовның аш булмәсәне жыелган колхозчылар арасынан кемдер бүгенге КПСС райкомы беренче секретаре исеменә үпкәсен белдерде:

— Шакиров каршы төшә безгә, — өгәр ул ризалыгын бирсә, участок болынычасы алар кайчан ачылган булыр иде илде.

Шулаймы икән? Өлгә со-рауга ачыктык кертүгә теләп, Татарстан Сәләмәтлек саклау министрлыгына мөражәгәт итәргә туры килде. Андагылар исә архивтан Чирмешәннен җибәрелгән (8 июль, 1988 ел) «Туймәт авылдагы участок болынычасы ачу турында»гы хатны эзләп таптылар. Бу — район Советы башкарма комитетының 173 нче карары. Анда болай диделә: «Туймәт авылдагы балалар бакчасы бинасында 25 урынга участок болынычасы ачарга, ТАССР Сәләмәтлек саклау министрлыгынан аңа участок болынычасы врачлар һәм медицина персоналы белән төзүгә итүдә практик ярдәм күрсәтүне сорарга».

Карарга ул чактагы район Советы башкарма комитеты председателе, агъын хәзәрәе КПСС райкомы беренче секретаре М. Шакиров кул куйган. Әмма министрлыкта моңа каршы чыкканнар, «СССР Сәләмәтлек саклау министрлыгының 1978 елның 26 сентябрендә кабул ителгән 900 нче форманына иңгәзләнел, 585 кеше ишн торган Туймәт авылында участок болынычасы ачарга рөхсәт бирә алмыйбыз», — дигән җавап җибәргәннәр. Димәк, колхозчыларның район җитәкчеләренә карата өйтелгән дөгъвалары урынысә.

— Авыл саен участок болынычасы ачаргамы? — дип гәҗәпләнгән министр урынбасары Р. Жамалиев. — Моңың иңгәз фәйдасы булыр соң? Беренчедән, халык саны җитмәгәнлектән, врачларның тулы штатын раслап булмый. Икенчедән, давалау-диагностика техникасы җитешми. Ә моңдый болынычага кереп ятудан ни магъна?

План-экономика бүлгәгә экономисты Р. Петилина штат расписаниесен билгеләү

үзәк 2500 олы кеше ишә шарт. Ә халык саны 4 меңгә җитсә, врач-стоматолог бирелә. 25 мең кешегә 1 хирург җибәрелә.

— Әгәр район үзәк болынычасында урын җитмәсә ишәләр?

— Бу өчрәктә хат авыртмалы. Әйткән, Чирмешән болынычасында 356 кул фәйдәләнгәннәр тиеш. Ә чыныгыта бултыр бу күрсәткән 343 кешә булган, аңаңи моңа хат бултыр.

— Раиса Яковлева, б. участок болынычаларында эшләр иңгәз төрә?

— План буенча Түбән Каменкада — 83, Котышта 28 урын-көн җитмәде. Димәк, врачлар, шөфакәт туташлары ял итеп акча алганнар. Моңдый шартларда яна участок болынычасы ачу турында иңгәз сүз булырга мөмкин?

Туймәт медицина пунктында эшлөгәчә таҗрибәләр белгечләр — фельдшер Н. Рәҗәпова белән акушерка Н. Хәсенова да авылдашларының участок болынычасы ачтырырга йөрүдәрен аңлап бетермиләр. Чөнки иң бары берәр врач ашлөгән участок болынычасында тиешләр ярдәм күрсәтөп булмый. Иңгәз чектергесез чакта авыруны барыбер район үзәгә илгәргә ишә аңлан белгечләр чакырырга туры килә.

Авылдагы ике катлы бинаны, балаларга салынган икән, балаларыкы итәргә икән, Дорес, өлгәз аныч кайбер бүлмәләрдә сабыллар тагышы ишәтелми. Буш урын-нәр байтак. Әмма соңгы елларда Туймәттә бала туу артуын да оңытырга ярамый. 1988 елда — 16, 1989 елда — 11 өйдә бәбн туйлары узган. Өстәвенә өйләнмөгән егетләр саны да 44 нә җиткән. Әгәр якын арада авылга шулкадәр килеп төшсә, балалар бакчасында нарасыйлар өчөк урынының җитмәсә дә ихтимал.

Инде якын тирәдөгә участок болынычаларын күздән кичерик. Доресен әйткән, Чышма авылы Туймәткә өлгәзсә ерак булмаса да, моңда өлгәзләрә ай-һай читен. Юлсызлык үзөккә үтә. Түбән Каменкага да язгы-көзгә пычранта юл өзелә. Менә моңысы иңгәз җитди мәсәлә. Участок болынычаларының ирым җиммерек хәлдә булулары да күңелдә берүч тудыра. Түбән Каменкадагы сышып матчалары сыгылып төшкән, бинада жылы төрмәй. Әгәр бу җишфаханәне тиз арада беринчә колхоз шефлыкта алса, шартлар яхшырыр иде.

Еллар давамында куертып килә торган участок болынычасы кыйсасасын топ өч-төлгә менә шуннан гыйбарәт. Уйлап карасаң, моңда аңлашылмаслык бер нәрсә дә юк. Әмма Туймәт кешеләре үзләренек урынысә таләп куйганлыкларын һаман да аңларга теләмиләр. Бүгәң безгә участоклар санын арттырудан бигөр, булганнарның белемле кадрлар, яхшы җиһазлар белән таәмин итү, аларның материал-техник базасын илгыту, авыруларга төплә киңәш бирерлек, чирне алдан китсөтерлек, үзөк-ләштөрелгән болынычалар булдыру турында кайгыртырга кирәк. Инде килеп, балалар өлешенә кермәсөк иде, алардан күпсәймәсөк иде...

Х. БӘДРЕТДИНОВ, үз хәбәрче, Чирмешән районы.

нәтиҗәсәзләрдә бәйлә итеп итә-мәсә? Бу атларга карашны үзгәртәргә ярдәм итәр иде. Югысә, хәзәр бу мескен җаң илгәре дөһыда өлгәзсә бар, өлгәз юк. Кышлату чорына төрлән азыгы тутла-ганда да атлар ишәпкә алын-мый. Аларга башкалардан артык төрлән азыгы гына бирелә.

Соңгы вакытта авылларда атка сорау артыкны әйтәргә

Якын дуска мәдхия

Авыл кешесендә крестыи рухыи кире кайтару аттан башка мөмкинме икән?

Мөгәән, күпкәр үзәнен яшәлөгән ишә төшөргәндә иң икын дусларын күз алды-на китереп бастырадыр. Ә минем шундый дусларым ара-сында Пәчтүк тө урын ал-мыйча калмый. Бу иңгәз сө-ер исемдөгә кеше дип алты-рауга калмагыз. Карасу-кызылгыл төстөгә бил ат иде ул. Инде аныч исеменә кил-сәк, эш болай тора. Колхоз оешканда Фасхетдин дигән крестыи да ана үз аты белән кәра. Хужасы исемешән чы-гып (билгеле, шактый бо-зып), аны Пәчтүк дип йор-та башлылар. Мин җигеп йоргане теге атың өчөчө буыны иде бугай.

Колхозда эшлөгәндә Пәч-түкне өч ел җигеп йөрдәм. Кышны бураннарда, көзгә салкын лыгырларда күп юл-лары аныч белән бергә узарга туры килде. Кем әйт-мешли, ачысын да, төчәсен дә бергә татыдым. Я, шун-дый дуствыны иңгәз оны-тырсың! Иңгәз ана мәдхия укымасың!

...Ат караучы Әхмәдулла абый аны беренче тапкыр утардан алып чыкканда ми-нем көеф шактый кырылган ие. Пәчтүк дигәнчә, шыр сөзк белән тирелдән генә то-ра диярлән. Тоңклары яры-лып-кителеп беткән. Камыт-лыгы һәм ыңгырчанлыгы өл-дә иңгәз урында бозылган. Ул тирәдә чөбән мыгып то-ра. Мескенкайгә карарга кызганыч. Башын салынды-рып, күзәнен чың мәгъна-сендә ишәләрәп агызып ба-сып тора. бу. Иңгәзсәм, сөбүенн да рөтә юк. Ка-мыт, ыңгырчак киезә таш булып каткан, каең-боятләр өзелеп беткән...

— Бик шөп, күәтлө ат бу. Безәз рәтнә күртөргә, анна-ры карап йөртергә генә ки-рәк. Син бер дә борчылма, — дип тынычландырды ми-не Әхмәдулла абый.

Пәчтүк белән дуствык, та-нышлык менә шул коңнән башланды. Һәм ул өч елга сүзылды. Ишәк алдына бе-ренче кайткан коңне үк күп итеп оң, өңнечә каз-урдак-лөргә дип пешөргөн бөрәңгө-сән болгатып, жылы су өчөр-дем илп моңа. Тимәр шөт-ка белән камыт-ыңгырчак киезләрәп яхшылап чыстарт-тым. Төнөнен бозылган урын-нарын каролин мае белән майладым. Арбасының куп-төннән дөгәт күргәне юк ит-тән; анысына да иреңмөдем. Пәчтүк мескенкайгә үзәне мо-ңдый карашны күргәнә бул-маган, ахыры. Беренче коң-нардаң үк икәләнеп китте бу. Башын күтүрөп атлың башлады. аралары да төзәл-де. Ат безнең өйгә тиз ил-ләште. Жәйгә чорда төңгә кө-

Хәтер

рангә турап бирдәм, төңгә су эчтертәм. Пәчтүк ул төң-гә һәммәдә бердә тәһәр теләмәс кешә чыгып китте. Мишә лрындагы хәл өт-нын әрбүн бөтенләй күтә-де бит. Әмма ул миңа да эшнә арттырды. «Синәң атың күәтлө», — дип миңе ерак юллардан кайтарыйлар. Ар-ча белән ике араны (45 ки-лометр) кыш көннәрәндә күпме генә тапкыр узарга туры килмәде икән! Билдир табагынына амбарга ашык күчүрү, таш ташу, аз көнә чачу агрегатларны орлык чыгару... — берсе дә калма-ды. Һәм без һаман Пәчтүк белән икәү. Әгәр бу атыи башка берүгә бирсәң, бәл-ки, моңдый эшләр өлгәзсә та иде. Ләкин минем ярат-кан Пәчтүгемнән аерыласым килмәде. Язын, колхозда төр-лән азыгы (икн кысылган чорда да, мескенкайне ач ит-мәскә тырыштың. Үзөбө-нәң төзәмәдән туйдырып мо-ны.

Минем Пәчтүк иң алдан атлыи иде. Шунда күрә Ми-шә лрынан аска иң берен-чә булып без икәү төшөп киткән. башкалар яр өсте-дә торып калды. Биш метр озынлыгындагы колач җит-мәстәй иман салынган арба-ны түбәнгә таба төшөрү дә авыр. Я, бахбай, югарыга менгөндә сынатмасыңмы икән сиң? Судан чыккан, миң атыи безәз ил иттердем һәм: «Өйдә, Пәчтүк!» — дип дил-бөгә белән акрын гына чиер-теп кылдым. Мескен ат иңи-ләргә кирәклеген аңлаган-сыман, бөтен ияны-төне бе-лән югарыга омтылды. Бер, ике, өч... дигәндә без яр өс-төндә идек.

Безнең төңә ярдан аңсат кына менгәннә күргәч, баш-калар да теге янтан аска тө-шә башладылар. Менә алар Мишә суын чыктылар, төңә-йрга җиттеләр һәм... менә алмыйча шунда туктап кал-дылар. Барлык егетләр жые-лышып булышып та каралды-мескен атларга, ник берсе генә менә алсын! Байтак азаллангач, бездән олырак яшәтгә Габдрахман абый өйтә куймасыңмы!

— Егетләр, Пәчтүкне җикмичә булмый. Минә көрт чактымын! Бөтенесен ташлап, үз атым анына йөргөдем. Берүне дә якын китермәсә, атыи туа-рырга ирек бирмәскә ишәп-лим. Егетләр миңе чорлап алдылар да үгетли башлады-лар. Бик озак сүз көрөш-ләрәңнән соң гына Пәчтүк анына җибөрдәм боларны. Менә атымын бер арбага җи-геп куйдылар да «өйдә» дип дилбөгөсеп тартилар. Пәч-түк, бөтен ышаныч үзәндә икәнне сизгәндәй, күз ачып йомганчы бүрәңгә яр өсте-нә менгерде. Икәнчә, өчөчө, дүртөчә... унычысын тар-тканда да сынатмады. Әмма өстөннән шулап пар күтө-рәләр, әче кысылып калган, борынының әүр булып ачыл-ган иде мескенемнән.

— Егетләр, гомер буге колхозда эшлөп, моңдый кү-әтлө атыи күргөнем юк иде ил, — диде Габдрахман абый. Пәчтүкне мантап.

Ул мактады, ә миң меске-немне кыгагып ишләрәгә белмәдем. Бүрәңгәләңкә бу-шаттып өйгә кайткан, аны өлгә атлар абарына төшөсөп җибөргәңгә ашыкмадым. Өңи-пә, ашәһәп кешә хәлнәлөгә бары белән сыйладым үзәң: бер бөтен ишн ашаттым, бә-

... Казанга укырга киткәч тө сагынып йөрдәм миң атымын. Каникулга кайт-канда атлар абарының үлән сөөк менә идем. Мескенкай-нәң тагын өлгәзсә хәлнә кайтканлыгын күрөп, йөрә-гем сыңарганым ишн оңыта-сым юк. Дөһыда мифербан-сызлар азымын: телсәз хай-ванны кыйнау, кыерсыту ана берин тормый. Пәчтүк үзе дә миңе өлгә озак вакытлар оңытмады. Күргүгә яныма килеп, борыны белән кесәм-нән илп эзлп, кулларымын ишн иде. Ә бер кайтуымда аны абарда таба алмадым. «Ит өчөң дил, хәзәрәүләр пунктына алып кителәр», — диде Әхмәдулла абый. Ул коңне атлар абарынан кайтканда йөрәгем тулы са-гыш иде...

Н. БУЛАТОВ. Саба районы, Алак авылы.

Иде күтәнгән бирле күрешмәгән танышларыңны, дусларыңны берьюлы очраттым. Гәҗәп хәл, туған-үсән аяларда һәм районнарда шавлап-торлап узган Сабантуйларында да мондый очракның булганын хәтерләмим. Әзия дә, куймый да торган ләйсән яңгыр сибали. Утәли жыл киёмнарне йолыккалы. Ник берсе кайтып китергә ашыксын! Виредә олут тантаңа — Нәүруз бәйрәме.

Бергә үскән авылдаш, дуслар Рафаэль Гайсин — Казандагы аур гына заводның директоры урынбасары.

— Яңгырда лычма булып йөрсәң оеңнан ни өстерәп чыгарды? — дим.

— Киём кибәр, — диде ул. — Ә монда күргәннәр

тының торган иде, әллә кайдан ялгыз курай авазы диварга таралды. Күпме халык һәм ялгыз курай. Шушы курай моңы — халыкбыз моңы, аның үткәне түгелме соң инде? Дербешкиң поселогындагы Сәетгалиев исемдәге Культура сараеңың халык үен кораллары ансамбленә йөрүче Нил Исламов «Олы юлның тузаны»н үйный. Халык тын калды. Бу монда милләтсез язамы да, үткән юлыбыз да, язамыбыз да, олы юлның тузанында

Ә майданда Нәүрузыңа белән Кыш бабай «якалаша». Яз үз урынын дөгәвалый. Әйтелгән кыш сер бирми. Ойтелгән такмаклар әнә шул хакта. Ни генә булмасын, аз үзәксен итә. Башта шәкертләр үйный, кола, жырлый, китаптары Нәүруз бәйрәме!

Нәни Альберт Кадыйров мондый тамашаны үз гомәрәдә беренче генә мәртәбә күрә ала. Казандагы 106 нчы татар мәктәбендә укый икән. Дербешкиң поселогыңнан кәдәр килгән. Әлбәттә инде,

Бу — төрки халыкларының кышны озатуы, яңы каршылавы. Галимнәр фикеренчә, төрки халыкларда безнең эрага кадәр мең еллар элек үк Нәүруз бәйрәме ителгән. Сер түгел, уткан тормышта яшәгән һәм күпме халыклар яңы кәтәп алган, яңа елга яңа ометләр багларган. Борын-борын заманнарда ук кешеләр бер-берсенә изге теләкләр юллаган. Тарих фәннәре кандидаты Габделбәр Файрахмановның быелгы бәйрәмдә сөйләгән

МЕН ЯШӘ, НӘУРУЗ!

Репортаж

нөрәннән күрәнгәнчә, бу көнне ләйсән яңгыр яуса, кешеләр бик соңгы, елның ахыш килсәңә юраган. Быел бәйрәмдә ләйсән яуды. Аның суын борынгылар (олы яшьтөгеләр бүген дә хәтерли) жмеп, мунча якканнар, юынганнар, ләйсән боткасы пешергәннәр. Аеруча кызлар битләрен юып калырга ашыккан. Имеш, болай итсәләр, өкнәттөгеләргә күзәл кызга өвереләләр, сойгән ярларына кияүгә чыгалар.

Финляндиядән килгән татар кызы Айнуз Низаметдин:

— Әңгиләр, әбиләр сойлауларыннан генә чамалый идем Нәүрузны. Үз күзләрем белән күргәч, исләрем, акылларым китте. Милләтсезлек без белмәгән ола нинди хәзинәләре, горел-гадәтләре бар икән ич! Шуларны саклай белсәңә өчен генә дә халыкыма мең шөкер! Нич-шиңдә, үзбәзгә кайткач, өлгә тамаша турында уртага салып сөйләшкәчкөбез, Нәүрузга Казаннан ерак-ерак жырларда да икенче гомәр бирергәкөбез...

Тамашада һәм төрки халыкының өлкә бар иде. Казан — рузлар шәһәре бит. Анда мөселман халыкларының күпме өлкә белем ала. Килгәннәр, Моңгары да, финкәләр дә, горел-гадәтләре дә, теләкләре дә урта ич. 70 яшьлек Халиса Минтажева гомәрә буена гармунда уйнаган. Түзмәгән, 40 ел элек сатып алган талый гармунын күтәрәп, бәйрәмгә килгән.

— Картайм, гармуным гына шул килеш, — ди өбн. — Моңы да картаймый...

Моңы яш булган халыкның киләчәккә бар! Халиса өбн үзә уйнаган, үзә жырлаган. «Сүңмәс дәрәжә»н дә монгол өкнәк күрәк, шуна инандык. Моң чышмак сакмасын, Халиса өбн! Нәүруз — изге бәйрәм дә

әле ул. Казандагы Мәржани, Әжәм мәчетләре мөтәвәллиләре өгәзаларының да түр башында утыруы нур остәһә нур буларак кабул ителде. Мәчеттә дин сабаклары укытучы Рәшидә әбн Исхакова чыгышың һөркем бирелеп тыңлады. Кешеләргә бары тик игелек итәргә, изгедек кылырга, яхшы булырга өйдәүче бу дин өелә бәйрәмиң Ак өбисе буларак кәбул ителде. Шуңа да аның чыгышы, үзә чыгарган шыгырларын укып алкышларга күмелде. Кем өйтер аны заманнан артта калган, надан карчык дин?! Гомәрә буена микрофон алдында чыгыш ясаган диярсең! Һәр сүзеннән, һәр гыйбарәсеннән нур сирпелеп төрә.

Башка төбәкләрдә яшәгән мөселман халыклары өлгә бәйрәмиңе ничек үткөрә? Минә шул сорау да кызыксындырмый калмады. Казахстанда килгән Амангилде Кабдулов белән Канатбек Тасатсыны, шул сорауны ишеткәч тө, Һөзләре яктырып китте.

— Без, кешеләр — табигат балалары, — ди Амангилде. — Шуңа күрә Нәүрузны һәр авылда, һәр калда табигаттың үткәрәбөз. Хәзерлек — күптон алдан. Халык көпә бөе күнел ача, төчмөчә, чөй, кымыз белән сыйлана. Ул һәр төрлә үеннарны санып китсөң! «Ак сөңк», «Алты багана» ише тамашалар ел бөе истан чыкмый.

— Яшьләр читтә калмыймы соң?

— Нәүруз — яшьлек бәйрәм бит инде ул. Аксакалларыбыз бу аякан тыныч — бәйрәмнәрәбәз елдан ел аякан ала бара. Татарстанда уздырыла торган Нәүруз бәйрәмеңә килсә елларда өтә шундый аякан төсмерләр өтәстөгә булышырыбыз өлгә...

Өлгә, тагың да бастасың иде мондый тамашаларың. Ә бит унутышкың гасырда ук тудырган. Аннары бастылып чыккан «Нәүруз» дастаныбыз бар. Шыабетдин Мәржани, Калом Насыйри тара-

фыннан тупланган такмакларыбыз байтак. Фольклорчылар лзып алган төрлә вариантлар («Татар халык ыжаты, Пола һәм үен жырлары»), «Борынгы татар әдәбияты»ндагы өлгә бәйрәмгә кагылышлы өсәрләрәбөз дә бар. Тулырак өйрөнөк шуларны, заманыбызга яраклаштырып, халык күнеленә юл ачып! Әлгә бу бәйрәм Казанда гына үткәрәлә (беренчесе былтыр булды). Авылларыбыз читтә калып килә өлгә.

Биш сәгәткә сузылган, чыгыш ясаучылары 200 дән артык булган өлгә бәйрәмгә ни өчен өлгә елъямачыларыбыз исләнгән теләвденне, кинохронка студиясе, радио өһәлләре килсә итмәгән? Килсә елда өлгә бәйрәмең һәр авылда да күрә иде. Бу — минем генә түгел, халыкның үз теләге.

ВЛКСМның Казан шәһәр комитеты, шәһәр Советы башкарма комитетының культура бүлгә, хукалык өсәбендә «Болгар» берләшмәсе, яшьләр торак комплексы, Татар ижтимагый үзгәнен яшьләр секциясе, ветеринария институты коллективлары Нәүруз бәйрәме онытылмаслык булып үтсә өчен күп тырышып куйган. Башлап йөрүчеләр киләчәктә тагың да ишәйсәң өчен бүген уйлашып.

...Олы юлның тузанында Калды минем өзләрем...

Нәни танышым Альберт! Оныкларың өчен сик нинди аз калдырырсың икән? Бәйрәм беткәч, дөңгә Казан урамнарыңа өйгә кайтып барган чакта шулай уйлап куйдың.

Ренат ГАФФАР.

РӘСЕМДӘ: Нәүруз бәйрәменнән күрәнешләр.

А. Биктимеров фотолары.

БЕЛӘШМӘЛӘР

ТЕАТР

М. Жәлил исемдәге Татар дәүләт опера һәм балет академия театры. 25 мартта 11 сәгәттә — «ДОН ПАСКУАЛЕ», 19 сәгәттә — «НОКЫГА ТАЛ-ГАН ГҮЗӘЛ», 26 мартта 11 сәгәттә — «СИХЕРЛӘНГӘН МАЛАН», 19 сәгәттә — «КАР КЫЗЫ».

Г. Камал исемдәге Татар дәүләт академия театры. 25 мартта 12 сәгәттә — «ТАТАР ХАТЫНЫ НИЛӘР КҮРМИ», 18 сәгәттә — «ӘЛДЕРМӨШТӘН ӘЛМӨНДӘР», кәчә залда 25 мартта 15 сәгәттә — «ШҮРӨЛЕ».

В. И. Качалов исемдәге Зур драма театры. 25 мартта 12 сәгәттә — «МАНДАТ», 18 сәгәттә — «КИЛДЕ ИР ХАТЫН ЯНЫНА», 26 мартта 19 сәгәттә — «КИЛДЕ ИР ХАТЫН ЯНЫНА».

К. Тинчурин исемдәге драма һәм комедия театры. 25 мартта 12 сәгәттә — «ӘНИЕМ-НЕН АҚ КҮЛМӘГЕ», 18 сәгәттә — «ТАРМУН УЙНЫП БЕЛӘСЕНМӘ», 26 мартта 19 сәгәттә — «МАЛ САТАМ — КӨЛӨШ ӘЛЛИМ».

Ленин комсомолы исемдәге Казан яшь тамашачылар театры. 25 мартта 10 һәм 11 сәгәттә — «АЛ ЧӨЧӘК», 19 сәгәттә — «НИСҮС ӘННЕСЕ», 26 мартта 10 һәм 13 сәгәттә — «АКЫЛСЫЗ ИВАН ТҮРҮНДӘ», 19 сәгәттә — «ВИЛОКСИ-ВЛЮЗ».

КИНО

«Татарстан». 25 мартта 9, 11, 12, 13, 17, 19 һәм 21 сәгәттә — «ЯШЬ ЛОНЕЛАС», 26 мартта 9, 12, 15, 18 һәм 21 сәгәттә — «БЕЙВАРС».

«Родина». 25 мартта 9, 11, 20, 13-40, 18, 18-20 һәм 20 сәгәттә — «КИНГ-САЛЗ», 26 мартта 8-40, 10-30, 12-30, 14-10, 18, 17-50, 19-40 һәм 21 сәгәттә 30 минутта — «КАРА ТАРТМАЧЫКНЫҢ ЮГАЛУЫ».

«Дружба». 25 һәм 26 мартта 9 сәгәттә 30 минутта — «КОЛ-КЕ ҺӘМ КАЛТЫ АҚ ДИНГӨЗ БУЕНДА», 25 мартта 10, 12, 14, 16, 18, 20 һәм 21 сәгәттә 30 минутта һәм 26 мартта 10, 12, 14, 16, 18 һәм 20 сәгәттә 30 минутта — «ЛИФТАН СУЛГА», 25 һәм 26 мартта 11, 13, 15, 17, 19 һәм 21 сәгәттә — «ЖИНАЯТНЕ ТИХШЕРҮЧЕ КВАРТЕТ».

«Спутник». 25 мартта 9 сәгәттә — «БӨЗ ОНЫК», 10-20, 14-40 һәм 19 сәгәттә 10 минутта — «ТУТСИ», 12-25, 16-55 һәм 20 сәгәттә 50 минутта — «НАМУ-РАСКА», 26 мартта 9 сәгәттә 40 минутта — «БӨЗ ОНЫК», 11, 13-15, 16, 18-15 һәм 20 сәгәттә 20 минутта — «УЛ».

«Победа». 25 һәм 26 мартта 9, 11, 13, 15, 17, 19 һәм 21 сәгәттә — «ӘТЛӨР».

«Идел». 25 мартта 9 сәгәттә — «МАРИЯ, МИРАВЕЛА ТРАНЗИСТОРИЯДӘ», 10-50, 12-40, 14-30, 16-50, 18-40 һәм 20 сәгәттә — «ЖИНАЯТНЕ ТИХШЕРҮЧЕ КВАРТЕТ», 26 мартта 9, 12, 17 һәм 20 сәгәттә — «ОЗАККА СУЗЫЛГАН ЖӨЗӘ», 15 сәгәттә — «ЦИРККА ГА-ШЫЯК КЫЗ».

«Звезда». 25 һәм 26 мартта 9, 10-40, 12-30, 16-10, 18 һәм 20 сәгәттә 10 минутта — «ЛИФТАН СУЛГА», 14 сәгәттә 20 минутта — «ЗАПАСТАГЫ УЕН-ЧЫ».

«Восток». 25 мартта 14 сәгәттә 30 минутта — «РЕКС-ТЫЛ-СЫМЧЫ», 16, 18 һәм 20 сәгәттә — «ШИКЛӘНМӨЧӨ СӨЙЛӘ», 26 мартта 16, 18 һәм 20 сәгәттә — «САВЫР КАСӘСӘ».

«Мир». 25 мартта 10 сәгәттә — «НАВИГАТОР ОЧУЫ», 12, 14, 16, 18 һәм 20 сәгәттә 20 минутта — «СИХЕРЛӘНГӘН ДОЛЛАР», 26 мартта 10 сәгәттә — «НАВИГАТОР ОЧУЫ», 12, 13-50, 16, 17-50, 19-40 һәм 21 сәгәттә 30 минутта — «ЖИНАЯТНЕ ТИХШЕРҮЧЕ КВАРТЕТ».

Г. Тукай исемдәге кино-театр. 25 мартта 9-30, 10-50, 12-10 һәм 13 сәгәттә 30 минутта — мультфильм, 14-50 һәм 18 сәгәттә 40 минутта — «БЕР-ВАКЫТ АМЕРИКАДА» (3 нче серия), 26 мартта 9-30 һәм 11 сәгәттә 10 минутта — мультфильм, 12-50, 14-30, 16-10, 18-20 һәм 20 сәгәттә 30 минутта — «СИХЕРЛӘНГӘН ДОЛЛАР».

«Огонь». 25 һәм 26 мартта 11 сәгәттә — мультфильм, 25 мартта 14, 16, 17-50 һәм 20 сәгәттә — «МӨХӘББӨТӨМ, МИ-НЕМ МӨХӘББӨТӨМ», 26 мартта 14, 16, 17-50 һәм 20 сәгәттә — «КЭРРОЛД - СТРИТАГЫ ПОРТ».

Химиклар мәдәният сарае. 25 мартта 11 сәгәттә — мультфильм, 16, 18 һәм 20 сәгәттә — «АК СӨҖК».

ДУШӘМБЕ, 26 МАРТ

6.30 Иртәнге дулкында.
6.55 Белдерүләр.
7.15 Информацион - музыкаль программа.
7.50 Белдерүләр.
8.25 «Татулыкта ни жито» (чүпәш теләндә).
15.15 «Язым каникул көннәрендә» (Мәскәу язмасында).

ЖОМГА, 30 МАРТ

18.00 СССР һәм чит ил хәбәрләре.
18.05 «Социаль гаделлек һәм беа».
18.20 СССР халыклары музыкасы.
18.30 Республика хәбәрләре.
18.40 «Кеше һәм закон» (М.).
19.45 Республика хәбәрләре.
19.55 Үзгәчән сәнгәттә катнашучылар концерты.
20.45 Халыкара көндәлек (М.).

7.15 Республика газеталарына күзәтү.
7.30 Иртәнге концерт.
7.50 Белдерүләр.
14.40 «Пионер ялкыны» (Мәскәу язмасында).

18.00 СССР һәм чит ил хәбәрләре.
18.05 Республика хәбәрләре.
18.15 «Контакт». Информацион-публицистик программа.
19.00 Соңгы хәбәрләр (М.).
20.00 Республика хәбәрләре.
20.10 «Музыкаль сәхифәләр». Радиоальманах.
20.45 Халыкара көндәлек (М.).

ЖОМГА, 30 МАРТ

6.30 «Иртәнге дулкында».
6.55 Белдерүләр.
7.15 Республика газеталарына күзәтү.
7.25 Иртәнге концерт.
7.50 Белдерүләр.
8.25 «Сезнен өчен һәм сезнен хакта».
8.40 Яңа музыкаль язмалар.
15.15 «Пионер ялкыны» (Мәскәу язмасында).

СНШӘМБЕ, 27 МАРТ

6.30 «Иртәнге дулкында».

хәтердә калыр. Нәни чакларда өнләр, өбиләр сойлаган буенча гына чамалыйм бу бәйрәмне. Ни икән ул? Шуны белсәң килде.

Рафаэль небекләр Казан-ның Яшьләр үзгә каршындагы майданда ул көнне бик күп иде. Китте бик, китте жыр, такмак өйтешү, сойлап сөйләү!

Карыйм, дуслым пальтосың итәгендәгә тигәңкә күрәп алдың.

— Кара син моңы, — диде ул жанылы өйбәргә өйткәндәгәй. — Авылдан килеп иде, калдыр ияргән. Үзәбәзнен тигәңкә! Нолкып атарга да жәл.

Дусның ичкә күңелдә кеше икәнлеген шунда абайлап алдым. Тик, үзбәзсиз тигәңкә, дин киемдә йөртә адмый ич киде ул аны. Нолкып алды. Тик күпме генә аялланмасын, бер сөлтәү белән генә моральна ирәң ачылды. Тигәңкәңең тырнакларың ояккап чүлүргә туры килде. Уйлап куйдың: чү, бу бит өлгә бәйрәмнең символы түгелме соң? Нәүрузга охшаш күпме милли бәйрәмнәрәбөзне төбә-тамыры белән йолкып атарга, оныттырырга маташтылар. Ә ул, халыкыбыз язамысың, сикәлтәле, калды юллар үтсә да, алай тиз генә бирешсәң теләми. Бу бәйрәм — халык хәтере. Хәтерне югалттыңмы, димәк, милләтнең дә югалтасын. Ә жәл — илһам ул.

Дусыма бу хакта өйткән төгәлдем. Үзә финер һәр

күпме тапталган, изелгән бер бөртек тузан — бөек татар халык күз алдына килеп басты.

Юк, милләтсезләнә дә, бәйрәмнәрәбөзәң дә, горел-гадәтләрәбөзәң дә юкка чыгара алмадылар. Шуның дәлиле — бүгенге тамаша.

Янымда Нисәгыйль Бәшнов һәм аның хатыны Мәсхи-жамал ана. Олкан шикетгеләр. Акташтышта тулап-үскән бу кешеләр кай иклары беләндер күңелемне биләп алды. Ана — оста гармунычы, 6 ишәпән үк кулына гармун алган, хәзер дә бу шөгылән тамашаны икән. Нисәгыйль ана — халыкыбыз тузанын өйләндереп, таптап, изеп үткәргән шикетгеләр фашист юлына аркылы тошкөн миллионнарың берсе. Гармунын күеп торып, кулына мылтык тотарга туры килгән. Көпсәбәргән алган, дошманың үзәң тузаны итсөң. Гомәрә бөе майданда бил алышкан, сугыштан ишәпәндә булып калган да, күпме Сабантуйен шаккатырган. Пенсиядә булса да, өлгә дә төп шикелле таза.

— Ә бит, — ди ул. — өлгә кайчан гына Нәүрузда бил алыша торган идек. Сугыштан соңгы еллар. Яз житу белән Аккош күленә жыйнала идек. Ул бәйрәмнең матурлыгы! Сөендергәң оныттың, бетте, дисәң, юк икән бит!

Һәр икесе Акташтык якларында һәр аз килү белән ерәкләшә барган балачаклары. Нәүруз бәйрәменнән ичкәң халыкыбызны сөйләләр. Ул чорда өйткән так-

